

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. K.6.8

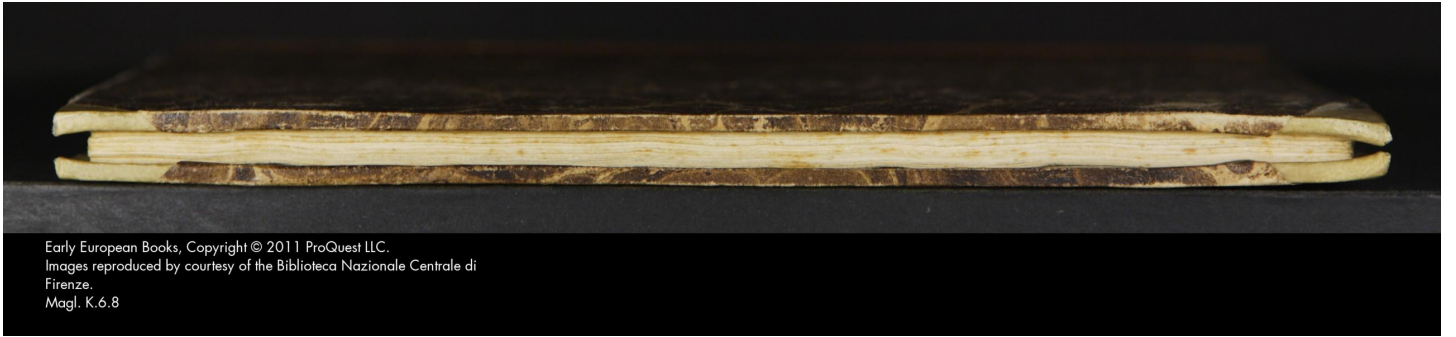

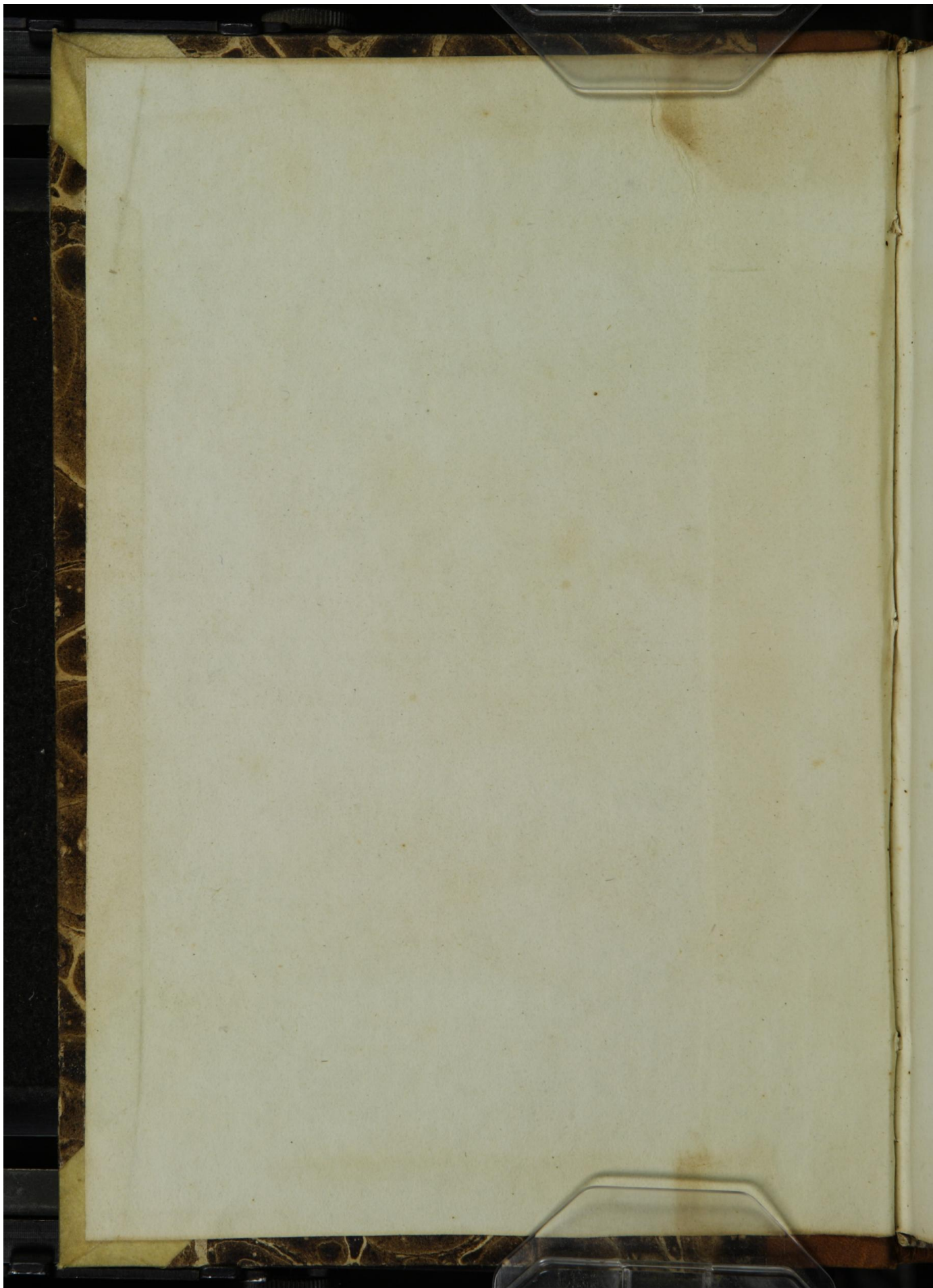
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. K.6.8

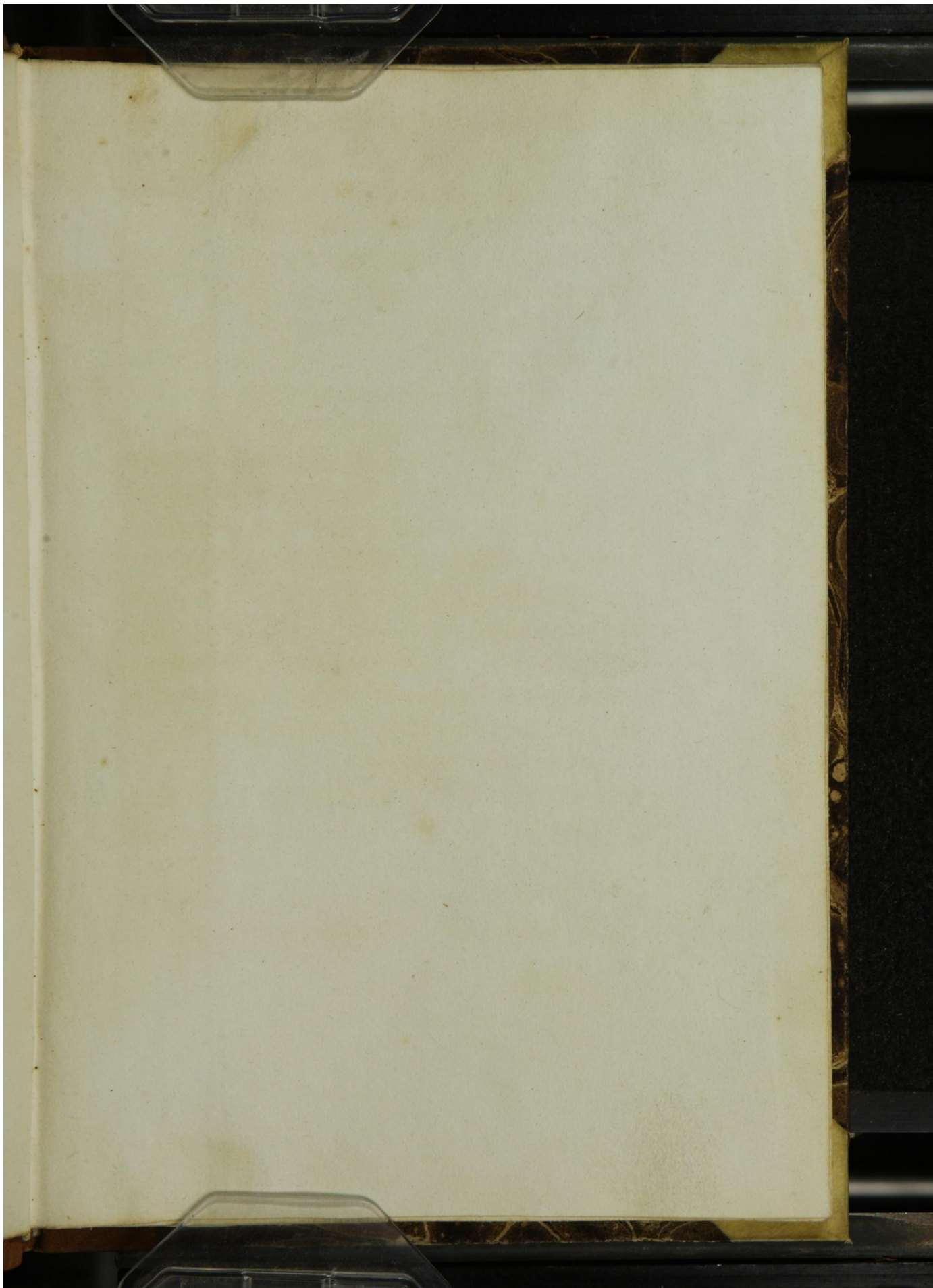

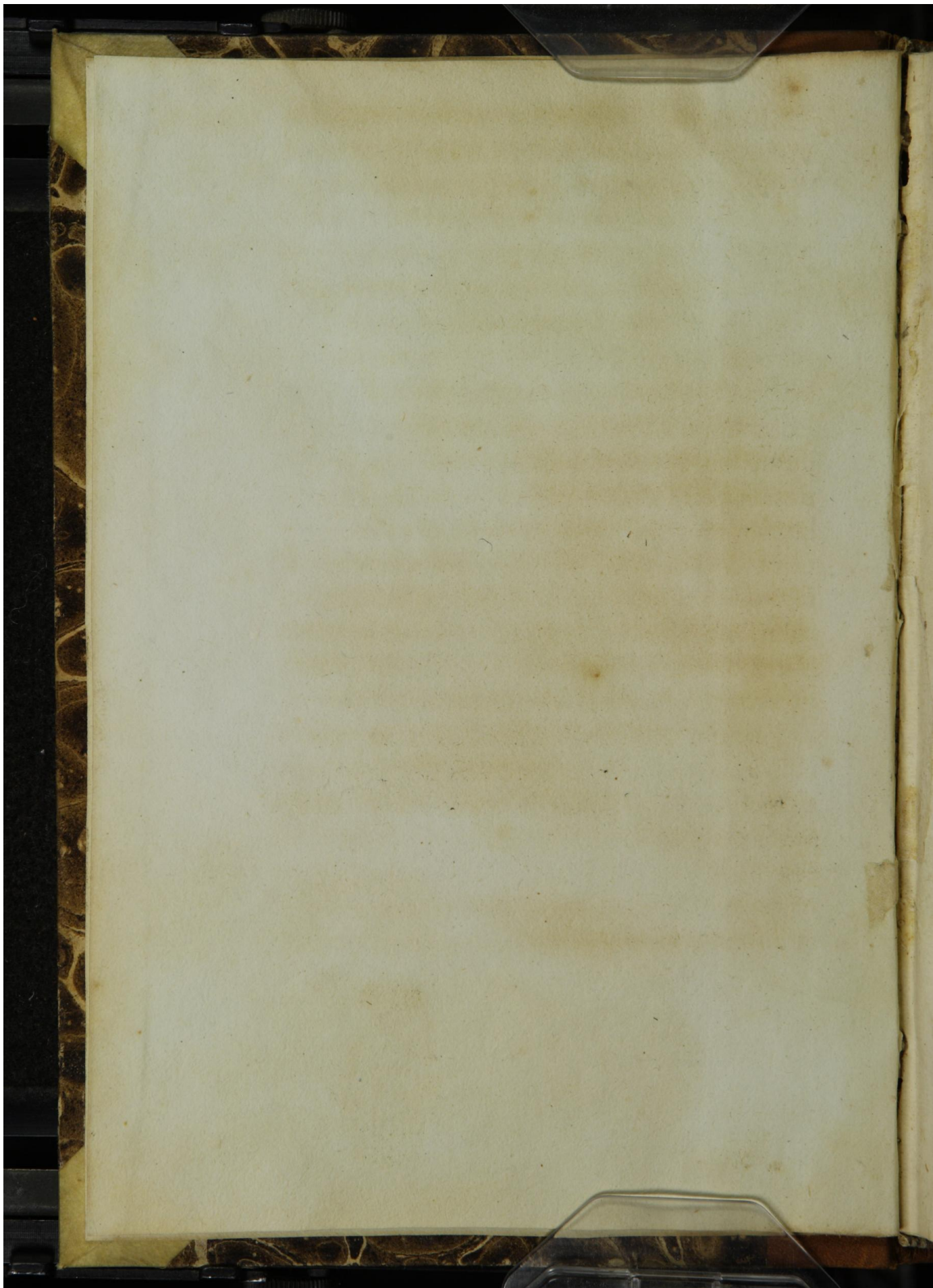
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. K.6.8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. K.6.8

Ad Magnificum Virum Franciscum Casatum
Mediolanensem Ducalem Oratorē dignissimum
Philippi Beroaldi Bononiensis epistola.

CONSUEVERUNT Religiosi agrico
le primitias frugum diis immortalibus di
care. Consueuerunt eruditi scriptores elu
cubrata uolumina principibus quos uenerant in
scribere. Quorum ego secutus exemplū te unum
ex oībus potissimū delegi uir præstantissime: cui
meam lucubrationū quas nup̄ excuderam/primi
tias dedicare. Enī uero ego te præ oībus litterarū
litteratorūq; studiosissimū amantissimūq; cognō
ui: te sūmo ingenio/ sūma prudentia præditū: ac
singularibus animi dotibus ornatissimū/ sum ad
miratione p̄secutus. Tuam in iuuenili ætate Ne
storeā sapiētiam suspexi: iā pridē colui: adamaui:
quæ cum illustrissimis tuis p̄cipibus esset cogni
tissima: tibi haud īmerito honoratissimā provin
ciam iniunxerūt. Vt hic apud nos Ducalis orato
ris munere q̄ amplissimo fūgereris. In qua quidē
præfectura uirtutes tuæ singulares indies magis
elucet: cū omnibus nostratibus tā facilis: tam co
mis: tam urbanis semp̄ occurras: ut omnes te cer
ratim ament ac uenerent. ut tu sine nobis possis:

a i

nos sine te uiuere nequeamus. Vt Magnus Vir
Ioannes Bentiuolus/ qui Bononiensiū caput est
& columnen: incredibili te beniuolētia prosequa
tur: de te honorificētissime loquatur/ & sentiat.
Erfpecto omnia quæ maximo futuro uiro sint
oportanda/ tibi supersunt. Cupient ceteri oratores
uestigia tua sequi: sed paucissimi assequenē. Sed
hæc hactenus/ ne ineptus sim: qui tā strictim uir
tutes tuas eximias memorādo magis obscurare
uidear: q̄ illustrare. Nec epistolicus caracter per
mittit me effusius uagan. Accipe ergo Vir circū
spectissimelata fronte libellum a Philippo tuo
in cōmentarios Seruii concinnatum: & succursua
tempora his annotationibus legēdis quæso im
ptiaris. Res est leuicula: nec inficior: sed quæ ta
men equo iudici displicere nō possit. Quicquid
id est/ dii faxint ut monumētum sit meæ erga te
obseruantie sempiternum. Vale decus meum: &
Philippū tuum perinde ac soles ama.

Annotationes Philippi Beroaldi bononiēsis
in cōmētarios Seruii Virgiliani cōmentatoris

¶ ERVIVS qui doctissimus a Macrobio
nūcupatur: cōmentarios scripsit in Vir

gillum maxime elegantię nec minoris eruditio
nis. Vnde inter cōmentatores auctoritatem sibi
summam comparauit. Verum ut inquit Varro:
Nemo unus oīa potest scire. Et iuxta illud Ora
tanium. Quandoq; bonus dormitat Homerus.
Nam cū plurima a Seruio bene & erudite dicta
sint: non nulla tamen reperiuntur parum curiose
pensiculata: & ab historię fide discrepātia: idq;
potissimum ī his rebus quę ad geographiā per
tinent licet aīaduertere. Nāq; ea scripsit Seruius:
quę eruditorum aures ferre nec possint: nec de
beant. Quapropter cum errores cōmentatoris
nō minus obsint legētibus / q̄ pro sint bonę inter
pretationes: īstitui sūmatim breuiterq; annotare
loca q̄ plurima: quę apud Seruiū magis obelisco
q̄ Asterisco digna esse existimaui. Quod nego
ciū dū uirgilianā poesim publico auditorio pfi
terer: suscipere non recusauī: ut auditoribus id a
me efflagitātibus gratificarer: q̄bus ista excipiē
tibus dictaui: nō eruditionis ostētandę gratia:
sed ut p uirili parte iuuare latinę linguę studio
sos: & potissimū Virgiliani poematis amatores.
Non ego is sum: qui obstrigilādi grana Seruio
uel tantillū derogare uelim: aut hominis doctri
nā uellicare: imo Seruium utpote optimū cōmen

ratores laudo & lectito: sed quādoq; deficiētem
ac minus recte enarrantē emendare contendi: stu
dio subcisiuo & opera (ut aiūt) tumultuaria: Exi
stimās me facturū esse opepretium: si ea quæ par
tim manca/partim ierudita apud Seruiū legeban
tur/ nostra industria integra & erudita legerētur.
Proinde lectores rogo quæsoq; ut hæc qualiacūq;
sunt boni cōsulant: nec prius improbare moliant: q̃
improbatione ac censoria nota digna esse conpe
rerint. Et hoc potissimū peto: ne quispiā cupidi
tate mordēdi existimet me sollicitatū ista scripsis
se: qui pfecto stilum in manes defuncti stringere
supsedissem: nisi mihi psuasum foret cōmētarios
Seruii incuria tēporum fuisse deprauatos/mutila
tosq;: nec tales ab ipso quales nunc passim legun
tur/fuisse publicatos. Hoc aut imprimis observa
ui: ut cōmodissime quid mihi uidereē/ explicarē:
idq; fulcirem ac roborarem autoritate excellētissi
morum scriptorum: quibus fides ab eruditis ma
ior adhiberi solet/q̃ Seruio. Et ne prolixior prolo
gus fastidium pariat/hinc ordiemur: præponētes
uerba Seruii/deinde nostra subiicientes.

Primus SER VIVS. Latīū duplex est. Vnum a tyberii
usq; fūdos: aliud inde usq; ad uulturnū.

Error PHILIPPVS. A Seruio dissentit Plinius scri

bens in tertio nat. hist. libro. Latium antiquum
a tyberi usq; circeos fuisse seruatū: deinde usq;
ad lirim fluuium pcessisse: quod etiam refert So
linus in collectaneis.

SERVIVS. Genus unde latinū. Nouimus q
uicti uictorū nomen accipiūt. Potuit ergo uicto
re aenea pire nomen latinū: uolens sibi fauorem
latii cōciliare/ nomen latinum nō solū illis nō su
stulit: sed etiam troianis imposuit.

PHILIPPVS. Melius & uerius locū uirgilia
nū declarāt uerba Liuii ita scribentis. Aeneas ad
uersus tāti bellī terrorē ut aīos Aboriginum sibi
cōciliaret: ne sub eodē iure solū: sed et noīe oēs
essent: latinos utrāq; gentē appellauit. Hoc idē a
Strabone ī quito referē. Et Iustinus quoq; ī. xx.
sic īquit. Quid latinos populos: qui ab Aenea
cōditi uidentē. Ex his manifestissime apparet cur
poeta dixerit. Genus unde latinum. Nō infior
ramē a Virgilio latinos populos appellari tanq̃
ita nuncuparent ante aduentū Aeneē. Cuius rei
uel ille uersus argumēto sit. Ne uerus īdigenas
nomen mutare Latinos. Quod si uerum id est:
quod Liuius Iustinus ac Strabo memorāt: appa
ret nō latinos ante Aeneā fuisse nūcupatos: sed
Aborigenes ac laurētes: quos postea Aeneas la

.II.

a iii

cupauerit. Præterea apud scriptores idoneos nō
memini legisse q̄ uictores uictis noīa īmutarent:
id quisq; secum poterit pensitare: et sequi quod
probabilius iudicabit.

SERVIVS Vnius ob noxā. Noxā p̄ noxiā.
Noxia culpa est. i. peccatū: noxa aut̄ pena.

III. PHILIPPVS. Apud eruditos et idoneos scri
ptores noxa p̄ culpa repīt frequētius q̄ p̄ pena:
quod iuriscōsultus aptissime ostēdit scribens de
uerborū significatiōe. Noxæ appellatiōe oē deli
ctū cōtineri: inde noxales actiones noīant̄ a no
xa hoc ē maleficio et peccato seruorū. Quītilia
nus ī declamatiōibus inq̄t manifestissima quaq;
noxā. i. delicto. Ouidius. Inuidia noxę detrahit
illa meæ. i. culpę. Liuius. Ob quā meā noxā. i. de
lictū. Et ita passim apud eruditos noxa accipīt.
unde Virgilius pprie locutus ē: Vnius ob noxā
. i. culpā: nec exponēdū est p̄t̄ exponit Seruius
noxā p̄ noxiā. Quinetiā noxa significat dānū
et piculū ac detrimētū: ī qua significatiōe sæpissi
me apud priscos repīt. Ouidius Nocte nocēt po
tæ: sine noxa luce bibū̄t. Columella Nebulas ac
pruinā sine noxa p̄fert: & alibi oēm iniuriā sine
noxā patitur. Suetonius: Sine ulla sua noxa ad
essent idus martię. Noxia uero sæpius adiectiuū

est q̄ substātiū: & significat nocētem: cuius rei
plena sunt oīa: & noxi fontes nūcupant̄. Cuno
sus p̄fecto lector ex frequēti antiquorū lectione
cōpiet id uerissimū esse quod a nobis tradit̄: &
differētiā illā Serui utpote futilem ac pręaciā
esse repudiandam.

SERVIVS Nouem sunt insulæ æoliæ: post
fretum sicilię.

PHILIPPVS. Geographi oēs scribūt īsulas
æolias esse numero septem nō nouē: quarū noīa
hæc sūt: lipara: hiera: strōgile: didyme: eriphusa:
phenicusa: & nouissima euonymos. Strabo ī sex
to: Plinius ī tertio: Solinus: Mella de æoliis quę
aliis noībus uulcaniæ: liparæ: ephestiades nūcu
pant̄: scribētes numero tantūmodo septē esse di
xerunt: q̄bus utpote orbis sitū describētibz cre
dere malim q̄ Serui grāmatici partes usurpāt.

SERVIVS O terq; quaterq; beati. i. sapius
finitus numerus pro infinito.

PHILIPPVS Eruditis auribus nō satisfacit
Serui interpretatio p̄ide ac uulgaris & frigidiuscu
la. Elegātius et eruditius Virgilianū carmē inter
pretatus ē Macrobius: q̄ in primo insōnium Sci
pionis cum septēnarium numerum esse perfectis
simum docuisset: deq; eius ui ac potestate multa

a iiii

III

V.

differuisset: ita subiūxit. Vnde Virgilius nullius
disciplinæ exps / & per oīa beatos exprimere uo
lens ait. O terq; quaterq; beati. Hactenus Macro
bius: cuius sentētię astipulať Tibullus illo uersu
O mihi felicē terq; quaterq; diē. qui qđē uersicu
lus nō secus a Tibullo pñūriatus ē: qđ a Virgilio
O terq; quaterq; beati. Quod emulatus ē (ut opi
nor) Silius sic scribēs Felix o terq; quaterq; frater.
Nō me pręterit Strabonē enarrātem illud Home
ricū. Terq; die reuomit: scribere qđ talis suplatio
ab oībus usurpať. Vnde Homerus ait. Ter bea
ti danai ter exorabilis: & terq; quaterq; beati.

SERVIVS. Maturate fugā. cū maturitate id
est cum tranquillitate discedite.

VI PHILIPPVS. Insulsa mediussidius hęc est
expositio tanq̃ maturitas significet tranquillitā
tē: & maturare tranquillū facere. Magis itaq; Ma
crobio credēdū est: qđ in sexto saturnalium illud
Virgilianū declarās sic scribit. Maturare ē quod
neq; citius neq; serius: sed mediū qđdā et tempa
tū est: Et paulo post. Sic ergo & Virgilius iducit
Neptunū discessū uentis impantē: ut & tā cito di
scedāt tanq̃ fugiāt: & tamē flādi mediocritatē in
regressu reneāt: tanq̃ mature. i. tempate abeūtes.
Apud Gellū caput ē elegātissimū: quo qđ matu

re & maturare significet abunde monstratur: Cuius uerba mutuatus est Macrobius.

SERVIVS Heros uir fortis diciſſe plus ab homine habens.

PHILIPPVS Nimis cōciſus ē Seruius in explanatione heroū: nec abſolutā expreſſit ī re non pua ſignificationē. Audiaſſe itaq; Auguſtinus copioſiſſime docēs q; ſint heroes libro. x. de ciuitate dei his uerbis. Nomē heroum a Iunone diciſſe tractum: q; gręce Iuno hera appellaſſe. Et ideo ne ſcio q; ſ filius eius ſecūdū gręcorū fabulas: heros fuit nūcupatus: hoc uidelicet myſticū ſignificāte fabula: q; aer Iunoni depureſſe: ubi uolūt cū demonibus heroas habitare: quo noīe appellāt alii cuius meriti aīas deſūctorū. Idē ī ſeptimo. Inter lunę gyrū & nīborū ac uētorū cacumina aereas eſſe aīas: ſed eas aīo non oculis uideri & uocari heroas & lares & genios. Ex his liq;do patet q; ſint heroes: et unde nomē ſortiāſſe. Trimegiſtus quoq; auctor ē heroas habitare inter aeris puriſſimā ptē ſupra nos et terrā: ubi nullus eſt nebulis locus. Mīme prętereūdū eſt id quod Martia努ſ capella tradit ī nuptiis philologię: heroas uidelicet ab hera quę terra diciſſe eſſe nūcupatos. Iſta curioſo īterpreti fuerant ueſtigāda et enarrāda: niſi forte Seruius exiſtimauit ſatis ſupq; eſſe id

VII

quod tractabat mutilatū tradere atq; cōcisum cū
boni tamen grāmatici officium sit etymologias
uerborū significataq; ubertim explicare.

SERVIVS Ex illyrico uenit quidam Hene
tus rex/qui uenetiā tenuit: a cuius noīe henetiā
dictā posteri uenetiā nominauerunt.

VIII. PHILIPPVS Admiror Seruiū in tā manife
stariū errorē incidisse: idq; scripsisse: quod a nul
lo historicorū traditū sit: cū oēs idonei scripto
res cōsono ore cōscribāt: ī paphlagonia regione
asiatica fuisse populos henetos noīatos: a qbus
ī italia oriūdi sint cognomines eorū ueneti. Hoc
Liuius in primo. Plinius ī. vi. Cornelius Nepos:
& Q. Curtius memorię pdiderunt: Strabo uero
opinat̃ uenetos italicos a uenetis gallię populis
coloniā fuisse deductos. Istorū oīum ut arbitror
merito Seruii est explosa sententia.

SERVIVS Iulius Cæsar dictus q̃ cæso ma
tris uentre natus est.

VIII PHILIPPVS Celeberrimi scriptores & potis
simū Trāqllus ac Plutarchus scribūt Cēsare ma
tri Aureliæ olim dixisse. Mater aut pontificē aut
exulē filiū hodie uidebis: eadē laudat̃ q̃ nūrum
sep̃ obseruauerit: & singulari pudicitia fuerit prę
dita: atq; uixerit/ florueritq; uiuēte atq; florēte fi
lio Cēsare. Pręterea nō ipse Iulius Cēsar dictator

apud romanos primus hoc noīe decoratus est:
sed Scipio africanus ut autor ē plinius: cuius uer-
ba hæc sūt. ex lib. vii. Auspicacius enecta par te
gignūtur: sicut Scipio Africanus prior natus pri-
musq; Cæsar a cæso matris utero dictus. Solinus
idem scribēs plinii uerba corroborat. Hoc i loco
memorandū est id quod a Spartiano de Cæsarū
noīe referē q i Aelio uero ipatore tradit: eū q pri-
mus Cæsar appellatus sit: hoc nomē esse sortitū
ab elephāto q lingua mauroū cæsa diciē i prælio
cæso: uel quia mortua matre cæso uētre sit natus
uel cum magnis crinibus sit utero parentis effu-
sus: uel q oculos cæcios habuerit.

SERVIVS Compago usurpatum est: com-
paginis autem nemo penitus dicit.

PHILIPPVS Sērētiā Seruii refellit Mālius i pri-
mo astronomicon scribēs. Interdū equali laterū X.
cōpagine ductus. Idē i eodē. Aeriā i nebulā clara
cōpagine uersus. Et Ouidius i primo metamor-
phoseos. Atq; ita dispibus calamis cōpagine ce-
re. Et Seneca i. xiiii. epistolarū ad Luciliū: cuius
hęc uerba sūt. Siue flāmarū uiolētia cōpaginē so-
li rupit siue uetustas. Inde cōpaginatio & cōpa-
ginatus deriuā: qua dictiōe utiē sepius Hierony-
mus: Augustinus: & Iosephi īterpres Ruffinus.

SERVIVS. Augustus primo Quirinus dictus

est: & inde Cæsar: postea quod obtinuit augu-
stus: sicut Suetonius probat.

- XI. PHILIPPVS. Cū talia in cōmentariis Seruii
lego ī eā sentētiā pedibus uado: ut existimē eos
fuisse adulteros/ & ī plurimis locis corruptos/
mutilatos iuerfos. Et. n. Suetonius nunq̃ hoc re-
fert: ceterū sic scribit ī Augusto/ Infāti cognomē
Thurino iditū fuisse: postea Cai Cæsaris: deīde
Augusti cognomē assūpsisse: alterum testamēto
maioris auūculi: alterū Munatii Plāci sētētia: cū
q̃busdā cēsantibus Romulū appellari oportere:
quasi et ipsū conditorē urbis prēualuisset ut Au-
gustus porius uocareē. Thurinus autē uocatus
fuerat a pago thurino: nulla mētio: nullū uerbū
a Suetonio fit q̃ quirinus fuerit noīatus: nisi for-
tassis credere uelimus in aliis a Trāq̃llo scriptis
opusculis huiusce rei habitā esse mētionē: quod
existimare ridiculū est. Nāq; in cōmētariis Seruii
ēt Plinius sæpissime allegaē: sed p̃perā de his re-
bus quarū nulla penitus apud Pliniū fit mētio:
quēadmodū de lycisca scribens Seruius ait. Lyci-
scę sūt: ut ē Plinius dicit canes nati ex lupis & ca-
nibus. hoc nusq̃ apud pliniū repiē nusq̃ ī Plinio
lectū est: q̃ quidē refert canes ī gallia e lupis con-
cipi sicut apud indos e tigribus: sed appellari ly-
ciscas mīme tradit. Idē crocutas nūcupat ex cane
- XII

lupoq; cōceptos. Quinetiā dicit Seruius a Plinio XIII.

in na. hist. mentionē fieri de lauādis cadauenbus
& cōclamandis: cum apud Pliniū nullū sup hoc
uerbū sit scribentē de his qui dicti sunt reuixisse.
Libuit hęc duo exēpli causa ponere: cū sepiissime
(ut diximus) Pliniū falso citet Seruius: qui Oui
dii quoq; allegat Metamorphosim referens fabu
lam Phillidis: cuius rei nulla penitus mētio in eo
opere facta reperitur. Ex his itaq; ego cōlecto/ aut
mutilatos fuisse Seruii cōmentarios: aut nō fide
liter exscriptos. Nō. n. ausim affirmare tantū alio
qn uirū tam pueriliter delirasse: nisi fortassis idē
Seruio crimini damus quod Senecæ dat Quīntilia
nus: uidelicet q̄ ab his quibus inquireda quædā
mandabat/ deceptus fuerit. Nos ad propositū in
stitutum redeamus.

XIII.

SERVIUS. Historia est eorū tēporū quę uidi
mus/ uel uidere potuimus: annales uero sūt eorū
annorū & tēporū: quæ etas nostra nō nouit.

PHILIPPVS. Et si Seruio in hac re Isidorus XV.
libro primo ethymologiarum suffragatur: tamē
apud me pluris ē auctoritas Ciceronis & Gellii:
qui (ut opinor) & Seruio & Isidoro doctiores ex
titerunt. Etenī Gellius in quinto illos arguēs: qui
de hystoria & ānalibus idē quod Seruius tradide

runt: iquit Annales omnino id esse quod histo-
rie sint: historias nō omnino id esse quod anna-
les sint: tanq̃ alterū speciale nomen sit: alterū ge-
nerale. Itaq; historia erit rerū gestarū expositio:
Annales uero libri sunt id quod factū quoq; an-
no gestū ue sit cōtinentes. Historia quo cōsilio:
qua rōne res geste sint: demonstrat: habet affectus:
auditorē cōmouet. Annales autē nudi sūt: nihil
habēt incitamenti: nec cōmouere quicq̃ possunt
simpliciter sine ullis ornāmētis: sine fuco: sine af-
fectibus res gestas cōtinentes: de quibus annali-
bus ita scribit Cicero libro secundo de oratore.
Erat historia annaliū cōfectio: res oēs singulorū
annorū mādabat litteris Pontifex Maximus: ef-
ferebatq; i albū: & pponebat tabulā domi/pote-
stas ut esset populo cognoscēdi: hiq; ānales ma-
ximi nominant̃. Virgilius itaq; oīum rerū pitif-
simus ex persona æneæ tanq̃ pontificis dixit in
primo. Et uacet annales nostrorū audire laborū.
Nā cū pōtifex annales cōficiat: & æneas a poeta
pinde ac pōtifex inducat̃: merito annales appel-
lat historiā rerū suarum. Et hic Maronius uer-
sus a Macrobio cū diligentia lectus est: & enidi-
tissime expositus/enucleatusq;. A Seruio aut̃ pa-
rum curiose examinatus pensitatusq;.

SERVIVS. Incusare proprie est superiorē arguere. Accusare uero uel parē uel inferiorē.

PHILIPPVS Quis nō uidet falsam acpe
nitus inanem esse differētiā: quam Seruius no
bis persuadere contēdit? nemo fere eruditorum
in latina lingua ita loquitur: nemo hāc differentiā
obseruat: quinimo sapissime secus legit. Cēsar ī
primo cōmētario. O iūm ordinum adhibitis ad
id cōsiliū cētutionibus uehemēter eos incusa
uit. Certe Cēsar militibus suis maior est non mi
nor: & tamē cōtra Seruii disciplinā dicit se illos
incusasse: & profecto latinissime locutus est. In
cusare enī significat reprehendere: uel culpāre si
ne aliquo discrimine. Hic Cornelius Tacitus in
quit. Intēpiem cēli īcūsantes. Et apud Diome
dē legitur. Incūsāre Cicerone Catilina cōuictus ē:
quod qdē exēplū de maiore ī minorē dici nemo
īficiat: cū consul Cicero fuerit & Catilina priua
tus. Accusare uero ab auctoribus idoneis usur
pat nūq̄ obseruata serutina illa & rācida Seruii
obseruatōe. quā de re exēpla ideo ponere sup
sedeo: quālibet sciat scriptorū cūtra uolūtiā

SERVIVS. Dicit Terētiū. quod pleriq; oēs
faciūt adolescētuli. ordo ē: quod oēs faciūt ado
lescētuli ut aīum ad aliquod studiū adiungant

XVI.

pleriq; equos alere: pleriq; canes.

XVII

PHILIPPVS Iste morosa nimis Seruii distinctio Terentiana uerba obscurat: & ex apertis facit opta: ex nitidis sordida: ex manifestis ambigua. Nāq; modus loquendi ē apud eruditos: ut ita dicant pleriq; oēs pro una parte orationis: quod diligēter aīaduerrit Donatus apud Terentiū: & cunctis auribus demonstrauit: scribēs: q̄ pleriq; oēs pro una parte orationis dixerūt ueteres: ut plus satis: allegatq; illud Neuianum. Pleriq; oēs subigūt sub suū iudiciū. Hoc locutionis genus usurpāt locupletissimi scriptores: Inter quos haud dubie numerat Gellius: qui ita scriptū reliquit in primo. Versus istos ī georgieis pleriq; oēs sic legūt. Et alibi: Pleraq; oīa ueterū litterarum quāfirā. Et Macrobius. Vultis ne diem sequentē: quē pleriq; oēs abaco & latrunculis conterūt.

SERVIVS. Apparet errare eos qui triclīnium dicūt ipsam basilicā uel cenationem.

XVIII.

PHILIPPVS. Errauit ergo Quintilianus qui in undecimo triclīniū cenatione & conuiuio posuit sic scribēs. Vix eo limē egresso triclīniū illud supra conuiuas corruit. His uerbis haud dubie Quintilianus triclīniū appellat id quod Cicero conclaue nominauit in secundo de oratore: ubi

idem quod Quintilianus exemplum referēs in-
quit. Hoc interim spatium conclaue illud ubi epu-
laretur scopas concidisse. In eodem quoque exem-
plo enarrando Valerius Maximus ita scribit. Eo
momento temporis tricliniū in quo scopas epu-
labaſ collapsum est. Vbi tricliniū pro cēnatione
aptissime poniſ. Quod si uera ē opinio Serui :
errauit etiā Vitruuius architectus q̄ in sexto do-
cet / quēadmodū triclinia partim æstiuā / partim
hiberna sint edificāda: & in quā celi partē uertē-
da. In expositiōe itaq; triclinii Seruio ī parte suf-
fragor ī pte refragor. nāq; ī eo q̄ ait tricliniū ster-
ni solitū fuisse quoniā antiq; tribus stratis lectis
epulabātur: hōi assērior. Vnde & apud Pliniū le-
gimus triclinia rome fuisse argētea & arata: quæ
proculdubio p̄ ipsis lectis discubitoriis ac tridi-
naribus accipiunt. Nā & Liuius idē referens ait:
Lectos aratos ab exercitu asiatico Romā adue-
ctos. Quod autē inficiat Seruius nulq̄ tricliniū
p̄ cēnatione reperiri: ī hoc ab eo aptissime dissen-
tio: & ut dissentirem / monuit me uetustissimorū
scriptorum autoritas: quos testes citauī: quibus
magis profecto credēdū est: q̄ Seruio. Tricliniū
itaq; ut breuiter cōcludā: ipsos lectos discubato-
rios significat: & ipsā cēnationē: & ī utraq; signi-

ficatione elegāter et erudite usurpabimus.

SERVIVS. Inter penū & cellariū hoc interest
q̄ cellariū est paucorū dierum: penus uero lōgi
temporis.

XVIII

PHILIPPVS Conueniebat erudito grāmati
co diffinire qd sit penus: deīde differētiā peni &
cellarii demonstrare. Enī uero ex uerbis Seruii ne
mo intelligit qd significet penus: quod p̄fecto
īterpretatione dignissimū est: cū in eo non pauci
p̄ inscitā a ueritate deerrauerint: qua quidē in re
eādē castigationē mereť Seruius: qua apud Gel
lium q̄spiā insolēs ac ostētor grāmaticus taxa
tur: q̄ de uariis generibus penoris / uariisq; decli
nationibus insolenter differēs a Fauorino īterro
gatus quid esset penus: mussitabat / atq; halucina
bať. Quocirca cū Seruius qd penus sit nō dixe
rit: nec satis erudite a cellario distīxerit: existima
ui me facturum ope pretiū: si illa quē de penu le
gi: quē didici: quē uigilādo deprehēdi: quē a Ser
uio nō tradunt in medium afferre: & his cōmen
tariis intexerem ad iuuādā studiosorū schola
sticorum eruditionē. Est itaq; penus ut Cicero in
secūdo de natura deorum elegātissime docet: oē
quo uescunt homines: cui suffragat̄ Festus scri
bens: penora dici res necessarias ad uictū quoti

dianū: penariū uero ut inq̃t Varro appellari lo-
cum in quo penus seruabatur. Ciceronis ac Festi
auctoritatē corroborāt uerba Sceuolæ iuriscōsul-
ti. q̃ ad demonstrandā penum ita scripsit. Penus
est inq̃t: quod esculentū aut poculentū est. Cete-
rum unde ipsū penoris nomē deducā cōmodis-
sime declarat Fauorinus apud Gellū his uerbis.
Quē lōge usionis gratia cōtrahunt & recondun-
tur: ex eo q̃ nō in p̃mptu sint: sed intus & peni-
tus habeant: penus dicta sunt. Et apud iuricon-
sultos titulus est de penu legata: ubi quæ appel-
latione penus intelligant copiosissime disputa-
tur. Præterea officiū fuerat diligētis cōmētatoris
illud quod a grāmaticis ac litteratoribus quari
solet de Virgiliano uersu nō tacere: utrū. s. legen-
dū sit: q̃bus ordine lōgo Cura penū struere: uel
lōgā penū: utrūq̃. n. legi solitū est. Huc adde q̃
Cellariū uix unq̃ i ea significatiōe quā tradit Ser-
uius repiē. Videñ enim Cellarium ea figura dici:
qua panariū: granarium: penariū: ut p̃ cella ac re-
positorio potius accipiat: q̃ p̃ ipsis rebus recōdi-
tis quēadmodū inq̃t Varro panarium diciē ubi
panis seruāt: granariū ubi granū recondiē: & pe-
nariū ubi penora custodiunt. Hoc ita esse docet
Donatus scribēs cellariū dici a reponēdis celan-

disq; rebus esculentis et poculentis. Quin et iuriscōsultus digestis de legatis aptissime ostendit Cellarium ipsum esse locū non res. Cuius uerba hæc sunt. Item cellarium iunctum eidē dietæ ab herede meo: ei cōcedi uolo. Apud Columellam titulus est: quēadmodum uillica tractare debeat penora siue cellaria. Quæ quidē inscriptio si nō est sudititia indicat cellaria idē esse quod penus: et fere cōgruit cum significatu Seruii. Cellarius uero masculino genere dicitur is qui præest cellario & penoribus recondendis: de quo uidetur intellexisse Plautus inquiens. Sum promus condus procurator peni. De hoc Martialis. Hinc cellarius experitur artes. Et Columella in. xiii. Quibus inquit studium fuit pistoris et coci: non minus cellarii diligentiam suis præceptis instituere Et alibi. Ut cibus iquit et potio sine fraude a cellaris præbeatur.

SERVIVS. Cum respōsum fuisset illic imperium fore: ubi et palladium: adhibito Mamurio fabro multa similia facta sunt.

XX. PHILIPPVS. Nemo scriptor idoneus / q̄ eadem sciam tradit hoc: imo oēs consono ore referunt peltam de cēlo lapsam ī Numæ manus dedisse: ad cuius similitudinem et formā undecim

alias peltas hoc ē breuiora scuta Mamurius iter:
opifices solertissimus confecit tanta arte: ut uera
pelta uix dignoscereſ. Hoc ſcribit Plutarchus in
Numa: hoc Ouidius ī faſtis: hoc Dionyſius ali
carnasſeus in ſecūdo. Hæc fuerūt illa celebratiſſi
ma ancylia: quę p urbē a tripudiātibz Saliis in
honore Martis circūgeſtabanſ. Id itaq; Seruius
ipſe cōfinxit: ipſe pepit: ipſe ſolus excogitauit:
nulla fretus autoritate: quod de palladiis a Ma
murio factis fabulatur.

SERVIVS. Barba ſingulari numero homi
num: plurali quadrupedum dicitur.

PHILIPPVS. Auctoritatē Seruii eruditorū re
fellit auctoritas. Nāq; barba quadrupedū ī ſingu
lari numero apud idoneos repiſ. Oratius in pri
mo ſermonū. Vt q lupi barbā uarię cū dēte colu
brę. Plinius ī. xxviii. Afferūt & Magi ſua cōmēta
primū oīum rabiē hircorū ſi mulceaſ barba miti
gari. Idē in. viii. Eſt ī eadē ſpecie barba tātū & ar
morū uillo diſtās: quē tragelaphon uocāt. Et ali
bi. Callitricēs inq; toto pene aspectu differūt a
ſimiis. Barba ē in facie cauda late diſfuſa priori
parte. Pręterea nō ſolū quadrupedū diciſ barba
ſed ēt aliarū rerū: quod haud dubie oſtendit Pli
nius ſic ſcribēs ī. xxx. Cū geminos tranſit ſol cri

XXI

b iii

stis & auribus & unguibus gallinaceorū: si luna
raſis barbis eorū. Idē ī. ix. Barbā dici poſſe ſingu
lari numero ēt in piſcibus demōſtrat his uerbis
de mulis piſcibus ſcribēs. Barba gemina ī ſigniū
īferiori labro. Hīc Cicero ī paradoxis. & M. Var
ro ī re ruſtica mulos barbatulos appellāt. Idē ēt
Plinius bellionē florē q̄nis barbulis coronari re
fert ī. xxi. Pręterea barbę de hoibus quoq; plura
li numero dicūt cōtra Seruii auctoritatē: quod Si
lius Italicus aptiſſime docet ſic ſcribens ī. xiii. In
dociles nunc propexis in pectora barbis Verrere
humum.

SERVIVS. Phalanx eſt lingua macedonum
legio.

XXII.

PHILIPPVS. Diligēs & curioſus cōmentator
ī enarratione phalāgis copioſius enarrare debue
rat & eruditius: cū phalāx ab oībus dicaſ a pau
ciſſimis qd ſit ītelligaſ. Nāq; phalangē p̄nſci ſcri
ptores ut mihi magiſtra lectiōe cōptum ē: appel
larūt non pprie legionē ut autumat Seruius: ſed
cuneū militarē: quando. s. pes pedi: clipeus cly
peo: uir uiro in acie cōſerebant: & hoc peculiare
fuit Macedonū institutū ut autor ē Liuius: & me
minit Curtius: cuius hęc ſunt uerba. Macedones
phalāgē uocāt peditū ſtabile agmen: uir uiro: ar

mis arma cōserta sūt. Idē tradiť a Cēsare: q̄ in pri-
mo cōmētario refert Heluetios fecisse phalangē
hoc est dypeorū cōnexionē: quæ ēr testudo nū-
cupat̃ a doctis. Idē Cēsar paulo post inq̄r. Mili-
tes nostri e loco sup̄iori pilis missis facile hostiū
phalangē p̄fregerūt. Vbi p̄culdubio accipit̃ pha-
lanx p̄ armorū cōnexiōe atq; testudine. Hinc p̄
metaphorā a satyrico poeta dictum est. Iuncteq;
umbone phalāges. Et phalāgarii appellati sūt
milites q̄ errāt in phalāge: quales habuit ad imi-
tationē Alexādn Magni Alexāder syris Roma-
nus impator: ut autor est Lāpridius. Phalangia
uero sūt ex genere aranearū ut alibi docuimus
ex autoritate Plinii: Celsi: et Aristotelis. Hoc in
loco potissimū referēdū est illud: quod a Plinio
tradiť libro septimo: phalāgas etiā significare fu-
stes: q̄bus Afri p̄eliū contra ægyptios primi fe-
cerūt. Nonius scribit phalangas dici fustes tere-
tes qui nauius subiiciuntur.

SERVIVS. Stella facē ducēs. i. lumen quod
utiq; ex facibus nascitur.

PHILIPPVS Faceſſat p̄cul tam futilis et ina-
nis interpretatio. Nā Virgilius de face cēlesti sen-
sit: et quo aptius poeticus sensus uersus itelliga-
tur: adscribemus uerba Plinii ad hāc rem p̄tinen

XXIII

ria: q̄ ita scribit ī secūdo. Emicant & faces nō nisi cum decidūt uisæ qualis Germanicō Cæsare gladiatorū spectaculū edente præter ora populi meridiano transcurrit: duo genera earū: lāpades uocant plane faces: alterū bolidas: quale mutinēsi bus malis uisū est. Distāt q̄ faces uestigia longa faciūt priore ardente parte. Hactenus Plinius: cuius uerbis haud dubie declarā qd sibi uelit Maronianus uersus Stella facē ducens multa cū luce cucurrit. Et ī eodē loco parū diligenter parūq̄ curiose introspexisse uideē Seruius Virgilianā maiestātē: quādo a poeta dicit Intonuit leuium. Est .n. id totū ex archana augurū disciplina trāslatū & a nobis diligētius exponēdū ad iuuādum studiorū eruditionē. Etrusci celū in. xvi. partes diuiserūt: ex q̄bus octo ab exortu sinistras: totidē e cōtrario appellauere dextras. Hinc omnia fulmina leua existimantur esse prospera: quoniā a leua parte mundi ortus est: ut autor est plinius: Et ut scribit Cicero ī secūdo de diuinatione: optimum auspiciū habebatur apud Romanos sinistrum. Verum cū romani sinistra meliora existimarēt: grecis & barbaris dextra uidebāt auspicatiora. unde apud Homerū Ajax sic loq̄ pspera Iuppiter his dextris fulgoribus edit. Virgilius

idq; omnis antiquitatis consultissimus ex ritu Ro-
mani augurii dixit Intronuisse leuū: hoc est fini-
strū: quod felicitatē portēdere credebāt: et imita-
tus uideſſe Enniū sic ſcribentē. Cum intonuit
leuum bene tempeſtate ſerena non omittendum
eſt a latinis omnia quæ bona ſint ſiniſtra nuncu-
pani etiam ſi dextra ſint.

SER VIVS Ceruix cū numero ſingulari dici-
tur collū ſignificat: ſi plurali utamur: ſupbiā oſtē-
dimus: ut in uerrinis Cicero. Frāge ceruices.

PHILIPPVS Miror in errata tā manifesta tā
turpia lapſū eſſe Seruiū alioq; eruditū. Vix. n.
italia refellēda ſunt: cū ſe ipſa refellāt: ac ſibi ipſis
ſint repugnātia: & cōtra ueritatē reluctenſ. Nāq;
uetuſtiſſimi illi ſcriptores pluraliter ceruices ap-
pellabāt p parte colli: nuſq; ceruicē. primus autē
Hortēſius crediſſe dixiſſe ceruicē ſingulari nume-
ro: ut autores ſunt Quītilianus & Varro. Si uera
fuerit ſerui ſentētia: ī ſolecismū incidiſſe dicenſ
pniſci ſcriptores: q ceruices ſapīſſime: ceruicē nō
tā ſæpe uſurparūt. In ſolecismū īcidit Cicero ſcri-
bēs in Vatiniū. Inflato collo: tumidis ceruicibus
ſtulīſti. Et alibi. Fregeris ī carcere ceruices. Vbi ſi
ne cōtrouerſia ceruices pro mēbro hominis acci-
piunt. Errauit etiā Cato: cuius uerba hæc ſunt: Si

XXV

IVXX

caput aut ceruices dolent: eo lotio caldo lauito.
 Errauit Celsus dicēs. Cucurbitulæ ceruicibus ad
 mouēde: & alio i loco. In ceruicibus blādule po
 sitæ. Quid multa. Veteres pluraliter rātū ceruices
 dixerūt: ut testis est Quintilianus i. viii. Præterea
 exēplū Ciceronis: quod p se allegat Seruius: cō
 tra ipsū facit. Nā scribit Cicero Verrē multorū fre
 gisse ceruices: cū iuberet eos decollari nō āt sup
 biā ut Seruius opinať. Quinimo ceruix in singu
 lari p supbia saepe ponit: unde dicit hō duræ cer
 uicis: et a Hieronymo i interpretatione istrumēti
 ueteris dictū ē. Populus iste duræ ceruicis ē. Huc
 adde q ceruix nō significat collū: sed partē colli
 posteriorē: quæ exterior ē: ut docet Aristoteles i
 primo de aīalibus: & ut autor ē Plinius i. xi. mul
 tis uertebratisq; orbiculatī ossibus flexibilis ad
 circūspectū articulorum nodis iungit: & ut refert
 Celsus i. viii. Septē uertebræ i ceruice sūt. Quētiā
 ceruix non solū dicit de aīalibus: sed ēt de rebus
 aliis. Pom. mela secūdū i ceruice penīsula ciziciū.

SERVIVS Fastus supbia: et est quartæ decli
 nationis: nā liber q dierū habet cōputationē: secū
 de declinationis est: unde errauit Lucanus dicē
 do. Nō meus Eudoxi uinceť fastibus annus.

XXVI

PHILIPPVS. Nimis audax ne dicā temerarius

ē seruius q̄ Lucanū scribit errasse dicēdo fastibus
& nō fastis: cū Lucanus eruditissimus Seruio reli
q̄sq; cōmētationibus excellētior morē antiquorū
usurpauerit: q̄ fastus ēt p̄ ānalibus et libris ī quar
ta declinatiōe nōnunq̄ dicere solebāt. Varro in
ephemeride. Cēsar fastus correxit. Columella in
x. Sequor nūc Eudoxi et Metonis fastus astrolo
gorū. Et apud Oratiū duplex scriptura iueniūt fa
stos: et fastus. Et ut autor est Priscianus eadē for
ma diciūt fastus uel fasti: qua senatus uel senati ī
secūda et quarta declinatione.

SERVIVS Caulonisq; arces. Caulō mōs ē cala
brię ut Oratius. Et amicus caulō fertilis Baccho.

PHILIPPVS. Si uersum Oratianū ita legere
mus ut allegaūt a Seruio prauaricabimus normā
Saphici carminis: quod ī penultimo pede exigit
trocheū: ideoq; legendum est amicus Aulon: &
ita ī emēdatis codicibus legiūt. Est autem Aulon
mōs calabrię cōtra tarētīnā regionē ut Porphino
scribit ferax boni uini: de quo intellexit Martia
lis celebrās uinū tarētīnū. Nobilis & lanis: & Bac
cho fertilis aulō. Eniūero apud Virgiliū caulō le
giūt: & accipiūt p̄ oppido quod a Plinio collocaūt ī
prima regiōe italię. & Strabo ī. vi. cauloniā appel
lat: cui astipulaūt Mela in geographia ut ego aīa

XXVII

aduerti & i historia potissimu labitur Seruius: ac
paru curiosus est. Na cum origine Tarenti refer
re uellet: dixit bellum inter athenienses et lacede
XXVIII monios fuisse coflatu quod a fide historiae peni
tus dissentit: cum bellu illud inter lacedemonios
et messenios p multos annos gestum fuerit: qui
populi sunt in peloponeso atq; cotermini: Et ori
ginē Tarenti referens Strabo istud copiosissime
narrat. Ephorus quoq; et Iustinus idē tradiderūt
SER VIVS. Apud antiquos in usu nō erāt
prandia.

XXVIII PHILIPPVS. Non eo inficias olim me pe
dibus iuisse in sententiā Seruii: sed ex multiplici
uariac; lectione deprehendi apud priscos in usu
fuisse nō minus prandia q̄ cenas: et homines bis i
die saturos fieri solitos: quod imprimis affirmat
Cicero scribens in q̄nta questione tusculana Pla
tonē solitum improbare uitam italicorū: quoniā
bis in die saturi fiebant. Et apud Plautū atq; Te
rentiū uetustissimos scriptores prandia celebra
tur. Quinetiam Macrobius refert morem fuisse
antiquorum Romanorum: ut patentibus ianuis
pransitaretur: et coenitare. Apud Plinium i epi
stolis legimus: quemadmodum Plinius scriptor
naturalis historiae cibum sūmebat iterdiu leuem

& facilem ueterum more: perinde ac pradium foret partius: cena copiosior. Herodotus quoque auctor Megacreontis Abderitae dictum celebratum fuisse qui aiebat magnam se gratiam habere Xerxi quod non bis in die cibum caperet. Nam si prandium & coenam iuberent Abderitae parare: de ipsis actum iri pessime asserebat. Hoc ideo in Xerse admiratus est Abderita: quoniam illa quoque tempestate: quae haud dubie uetustissima fuit: prandere & coenare consueuerunt. Huc accedit auctoritas Cornelii celsi precipientis bis die potius quam semel cibum esse capiendum. Celebrat quoque a Plutarcho apophthegma Alexandri Magni: qui dictitare solebat: obsonium prandii esse nocturnam ambulationem: cenae uero prandii parcitatem. Supradictorum sententias confirmat auctoritas Aristotelis: qui scribit in problematibus prandendum esse large: cenandum esse parce. Hoc non precipere a doctissimo philosophorum nisi in usu prandia & cenae pariter fuissent. Hoc idem tradit ab Hippocrate medicorum excellentissimo. Et Leonidae Spartani dictum illud peruulgatum est: prandere comilitones apud inferos foras cenatum. Floruit autem Leonidas perculdubio temporibus antiquissimis & inter antiquissimos est numerandus. Hinc a satyrico poeta

dictū est: Prædebat sibi q̄sq; deus. Præterea a Valerio Maximo simplicitas antiquorū ī cibo capiēdo laudať: q̄ in ppatulo prædebāt atq; cenabāt.

SERVIVS Moris fuerat ut nubētes mariti postes oleo ungerent.

XXX PHILIPPVS Dissentit ab opinione Seruii Plinius: qui scribit ī. xxviii. nouas nuptas non oleo: sed adipe ſuillo ſolitas fuiſſe postes maritorum intrātes attingere. Maſurius uero tradit pal mā lupino adipi antiquos dediſſe: ideoq; nouas nuptas illo perungere postes ſolitas: ne qđ mali medicamēti inferreť. Donatus quoq; refert uxores dici ab ungendis postibus: qđ cū puellæ nuberent: maritorū postes ungebāt: ſed quo unguēto ſiue adipe uterenť: non memorauit.

SERVIVS. Furibunda. i. furēti ſimilis.

XXXI PHILIPPVS. Pluribus in locis Seruius tradit nomina deſinentia ī bundus ſignificare ſimilitudinem: quod itidem referť a Priſciano aliisq; grāmaticis: quorum error maſtariuſ corrigiť a recentioribus ſcriptoribus. Et. A. Gellius in. x. planiſſime docet: quēadmodū iſta noīa quæ terminanť hac particula bundus ſignificāt atq; demonſtrāt uim & copiā & quaſi abundantia rei: cuius id uerbū ſit: ut letabundus dicatur iſ: qui

abunde letus: populabundus qui passim ac stre-
nue populať: funibundus q̄ uehemēter funt: cete-
raq; id genus oīa ita dici ostēdit: ut particula hęc
postrema declaret largā uim ac fluentē copiam.
Ideo aut̄ exēplis sup̄sedeo: q̄ i uulgus edita sūt
īnumerabilia: quę Seruii: Prisciani: ac reliquorū
idē sententiū opinionē aptissime refellūt. Duo
tantū exēpla referā: quę paulo remotiora sunt:
q̄bus responderi nō posse scio: quę haud dubie
subneruāt dicta grāmaticorū. Q. Curtius q̄ sine
cōtrouersia īter scriptores classicos assiduosq; nu-
merať: ita scribit de Alexādro. Quo uulnere af-
flictus magna ui sāguinis emicāte remisit arma
moribundo similis: Si moribundus significareť si-
milis moriēti qd̄ opus erat addere similis mori-
bundo: non ne esset oratio inuenusta: ielegans:
ac insulsa: quasi acciperetur similis simili moriēti.
Quēriā Valenius Max. & ipse quoq; scriptor nō
pletarius de Antiocho loquēs sic refert. Iacebat
ipse in lectulo moribundo similis: lamētabantur
necessarii. Multis itaq; & his potissimū duobus
exēplis liq̄do manifestať noīa in būdis desinē-
tia similitudinē significare nō posse: sed potius
copiā quandā & abūdantiā rerū a q̄bus pducūt.

SERVIVS Vri boues agrestes sunt qui in

pyreneo nascuntur.

XXXII

PHILIPPVS. Debuisset diligēs & eruditus
īterpres copiosius de Vris disputare: q̄ enarratio
ne tam concisa & mutilata non satisfacit auribus
curiosis. Nō pigebit itaq; referre ea: quæ de Vris
apud eruditissimos scripta compio. Plinius scri
bit Vros esse boues feros ui et uelocitate excellē
tes: quorum cornua taurinis similia: ut auctor est
Solinus: capacissima sunt adeo ut in mensis uicē
præbeāt poculorū. Quinetiā Albertus Magnus
libro de aīalibus. xxiii. tradit tantam esse Vris in
cornibus uastitatē ac robur: ut hominē cū equo
uentilēt. Cæsar in cōmētariis refert germanos ue
natiōe Vrorū corpora exercere: quos foueis cap
tos interficiūt: & q̄ plurimos ex his īterfecerūt re
latis ī publicū cornibus quæ sint testimonio: ma
gnā ferūt laudē. Magnitudo Vrorū paulo intra
elepanhres: specie & colore & figura tauri: in ger
mania peculiariter gignunt: si credere uolumus
Plinio: Solino: Cæsari: reliq; scriptoribus: q̄ fre
quētissimos Vros nasci in germania tradiderūt:
nō aut in pyreneo ut Seruius opinať: & ego añū
agēs tertium & uigesimū cū parisiis celeberrima
totius galliæ ciuitate studia humanitatis publi
co auditorio profiterer sepissime audiui e germa

nis auditoribus meis tales Vros hac quoq; tépe
state in germania subinde cerni: subinde capi: ac
domitari. Et cū unicuiq; res suæ regionis esse de
beāt cognitissime exploratissimeq; germanis de
rebus germaniæ & speciatim de Vris enarrātibus
fidem habēdam esse duxi: & eo magis q̃ illorū
uerba cū scriptis eruditorū cōueniebāt.

SERVIVS. Tristisq; senectus. i. seuera.

PHILIPPVS. Ego potius exponerē tristis
.i. querula et morosa. Nāq; poeta uoluit epithe
ro demonstrare qualis sit cōditio senectutis. Sunt
autē senes ut scribit Cicero in Catone: & testatur
Seneca morosi et anxii et queruli atq; difficiles.
Quod etiā elegātissime expressit Horatius in ar
te poetica seniles mores describēs. Difficilis: que
rulus: laudator temporis acti: Se puero censor: ca
stigatorq; minorū. Virgiliū ut arbitror imitatus
est Silius illo uersu. Curæq; insidiæq; atq; hinc
queribunda senectus. Nā a Silio senectus diciē
queribunda quasi plena querimoniarū: quo mo
do a Virgilio tristis nuncupat: & ab Horatio in
carminibus morosa: ob uarios. s. ac difficiles mo
res: q̃bus sūt obnoxii queruli senes. In eodē. vi.
uolumine: ubi diciē: simul accipit alueo Ingentē
æneā. Exponit Seruius. Alueo. s. fluminis mihi

XXXIII

XXXIII.

c iii

uidetur exponendū esse. Alueo. s. nauis: ut in tel
 ligamus aeneā intra cymbā receptū fuisse a Carō
 re. Nāq; alueus elegantissime dici tur nauis siue
 ipsius nauigii receptaculū. Propertius euidētissi
 me id ostendit sic scribēs in tertio. Aut qđ nam
 fracta gaudes Neptune carina: Portabat sanctos
 alueus ille uiros. Liuius libro. xxi. Alueos infor
 mes raptim faciebāt .i. nauiculas. Et idē libro. x.
 Pars inq; fluuiatiles naues ad supanda uada sta
 gnorū apre planis alueis fabricatas cōplent. Præ
 terea alueus quēadmodum de fluminibus diciť:
 ita etiā de rebus aliis. Columella ī nono. Oua in
 alueolū ligneum conferat. Plinius in. xi. Alueos
 ex cornu spectatos esse refert. .i. apum aluearia.
 Et Varro Alueos inq; ubi apes sint: alii faciūt ex
 uiminibus. Palladius: In nouēbre sordibus libe
 randi sunt aluei. Præterea error manifestarius est
 apud Seruiū in historia: qui q̄to leuior est: tãto
 minore uenia dignus. Scribit. n. Parthenopeum
 filiū fuisse Menalippæ: cū filius fuerit Atalantæ
 puellę in cursu perniciissimæ: ut Statius atq; Dio
 dorus meminerūt. Quod & oēs historici testan
 tur. In illo quoq; uersu Maroniano: Explebo nu
 merū: reddarq; tenebris: admiror Seruiū cū more
 diligentis cōmentatoris uarias interpretationes

XXXV

xxxvi

attulerit: omisisse id: quod a Macrobio relatū est
quod eruditionem maximam præ se fert: & Vir
gilianæ sententiæ optime quadrat. Scribit enim
Macrobius in somnium Scipionis animas socia
ri corporibus quibusdā numeris: qui numeri dū
superfunt: perseuerat corpus animari: cum uero
deficiunt: mox arcana illa uis soluitur: qua socie
tas ipsa constabat: anima ipsa non deficit: quip
pe quæ immortalis atq; perpetua est. Sed implens
numeris corpus fatiscit. Hinc illud est doctissimi
uatis: Explebo numerū: reddarq; tenebris. Hac
Macrobiū interpretatio tam subtilis: tam elegās:
tam erudita prætermitti non debuit a curioso cō
mentatore: qui ex fontibus philosophorum un
de hauserat Macrobius: haurire potuisset: præfer
tim cum multa undiq; exquisiuerit. Sed ut mihi
uidetur nihil est cum prædicta Macrobiū exposi
tione comparandum.

SERVIVS. Custodia est quæ custodit: nō
quæ custoditur.

PHILIPPVS. Error hic est Serui manifesta
rius: cū apud eruditos custodia repiañ pro eo ē
qui custodiñ: & ī primis apud iuriscōsultos q di
ferrissimi sūt: digestis de custodia reorū ita scrip
tū legimus. Ne q̄s receptā custodiā sine causa di

XXXVII

mittat. Et alibi manifestius. Si custodia se interfe-
cerit uel precipitauerit militis culpæ ascribi. Et
alibi. Si casu custodia defuncta esse dicatur. Vbi
semp custodia significat reū: & illū q̄ custodi. Quinetiā
Suetonius hoc uocabulo in hac signi-
ficatione usus est: cuius uerba hæc sunt in Domi-
tiano. Nec nisi secreto atq; solus plerq; custo-
dias receptis quidē in manu catenis audiebat.
Idē in Tyberio. In recognoscēdis custodiis pre-
canti cuidā penæ maturitatē respōdit nōdū recū
in gratiā redii. Et in Caligula. Custodiarū inq̄
seriem recognoscens.

SERVIVS. Saxum ingens uoluūt alii. Sisi-
phum dicit. Radiusq; rotarū. Ixionē dicit:

XXXVIII

PHILIPPVS. Nemo inficiatur Sisiphum
apud inferos hac pena torqueri: ut saxum perpe-
tuo uoluat. Iuxta illud Ouidii. Sisiphus est illic
saxum uoluensq; perensq; & Ixionem a rota uer-
sari: ut idem. Voluit Ixion: & se seq̄q; fugitq;
Atq; curioso interpreti cōueniebat diligentissime
pensitare: an fabula Ixionis ad sensum Virgilia-
ni carminis esset accommodanda. Mihi. n. haud
quā quadrare uide. Nā cū poeta paulo supra
dixent Ixiona apud iferos ī tartaro crucian: qd
opus fuerat idem iterum referre? Ego autē cum

Macrobio sentire malim: qui ī somniū Scipionis
scribit: poetā intelligere illos radius rotarū pēde
re districtos: qui nihil cōsilio prāuidentes: nihil
ratione moderātes: nihil uirtutibus explicātes:
seq; & actus suos omnes fortune pmittentes: ca
sibus & fortuitis rotant: illos aut saxum ingens
uoluere dicit esse intelligēdos: q̄ inefficacibus et
laboriosis conatibus uitā conterūt. Nā philoso
phi quidā fuerunt: qui inferos aliud esse negaue
rūt q̄ nostra corpora: et omnia quę de inferis an
tiquitas fabulata ē: in nobismetipsis repiri. Qua
propter expositionē quoq; Macrobiū utpote op
timā memorabimus: quā refert sup illo uersiculo
Lucēt genialibus altis Aurea fulcra toris. Vbi Ser
uius de Tātalo dicit esse intelligendū: et eius fa
bulā notissimā enarrat. Macrobius uero dicit ad
omnes auaros hoc esse referendū: qui epulis āte
ora positis excruciant fame: & inedia tabescūt:
quos magis magisq; acquirendi desidenū cogat
presētē copiā nō uidere: qui in affluētia inopes
egestatis mala in ubertate patiunt: nesciētes par
ta respicere: dum egent habendis. Praterea non
uideretur esse omittendum illud. Quos super atra
silex iam iam lapsura cadenti Imminet assimilis:
Quē uersū enarrās peritissime Macrobius assent

eos esse intelligēdos qui arduas potestates & in
faustā ambiunt tyrānidem: quoniā semp uiuūt ī
timore: & sibi uidentē exitiū quod merēt excipe
re: quod Dionysii exēplo declarā: qui aulae sicu
le inclementissimus incubator Damocli familia
ri suo solam beatā existimanti uitam tyrānicam:
uolens ostendere q̄ misera esset & q̄ plena impē
dentiū semp periculorū: gladiū de filo tenui pen
dentem mucrone demisso iussit illius ceruicibus
īter epulas īminere: Et cū Damocles regias & ty
rānicas copias præsētis mortis piculo asperna
rerur: talis est inqt Dionysius uita: quā beatā pu
tabas: sic nobis semp mortem īminētē uidemus.
Et hāc historia prēter Macrobiū ab Eusebio &
Cicerone memorā. Ista aut oīa quoniā eruditio
nis refertissima sunt ac subtilitatis referenda esse
censui: ut qui expositione Serui cōtentus nō fue
rit: aliquid audiat disciplinæ remotioris: quē nō
minus delectare solet q̄ prodesse.

SERVIVS. Titania astra. i. Solem: quē unū
de Titanibus fuisse diximus.

XXXVIII PHILIPPVS. Diodorus libro. vi. apertissi
me nos edocuit quare astra titania nominentur.
Scribit. n. Hiperionem unū ex Titanibus primū
astrorū Lunęq; & Solis cursū ac naturam demō

strasse: et ob hoc stellarum parētem existimātū:
Merito itaq; a Virgilio astra. i. stellæ oēs non so-
lus Sol: titania dicuntur: quasi ppetuo epitheto
ppter Titanē Hiperonē: q̄ siderum pater fuisse
crediť. Quinetiā reprehēdit Seruius illos: qui di-
cunt hanc particulā Ergo aliquādo poni p cau-
sa: cum illi bene locuti sint et latine: q̄ hoc dixe-
runt: Seruius autē non recte qui hoc inficiat. Nā
ut autor est Festus: Ergo iterdū significat gratiā
cū. s. gratia intelligiť pro causa: in qua significa-
tione accipiť apud Liuiū scribentem apollinares
ludos uictorię non pestilentie ergo fuisse confi-
rutos. i. causa. Et. M. Cato in re rustica ita scriptū
reliquit. Tibi ius est porco piaculo facere illiusce
sacri coercendi ergo. Et alibi. Harūce rerum ergo
fundi: terræ: agriq; mei lustrandi. Et alibi. Mars
pater te precor quęsoq; uti sies uolens propitius
mihi: domo: familiæq; meæ: cuius rei ergo agrū
terram fundumq; meū solita uenia circūagi iussi.
In his omnibus plane locis ergo accipiť p cau-
sa. Pręterea extat exemplū epistolę ātiquissimę
a consulibus Romanis ad Pyrrhum epirensē
scriptę: ubi hęc uerba legūť. Sed cōis exēpli & fi-
dei ergo uisū ē uti te saluū uelimus. Vbi sine cō-
trouersia ergo significat causā. Et apud uirgiliū

XL

uelint nolint grāmatici. Ergo intelligiꝛ pro cau
sa in eo uersu. Illius ergo uenimus

SERVIVS. Nysæ de uertice tygres. Nysa
mons ē indie. Nysa ciuitas est ī monte parnaſso:
in qua Liber colitur.

XLI

PHILIPPVS. Scribit Diodorus Bacchum
cognominatū esse Dionysium ab eo qꝫ educatus
sit a nymphis apud nysam arabiaꝝ urbē: unde ab
Ioue nysaq; Dionysius nūcupatus. Nysa etiā nō
tam mōs est: q̃ ciuitas indie celebratissima carni
nibus poetarū: quā ut autor est Strabo Bacchus
condidit: cuius etiam meminit Plinius in. vi. de
qua copiosius & elegantius q̃ ceteri scribit. Cur
tius: referēs quēadmodū Alexander cū exercitu
nysam obsedit: & nysei Alexādro se dedidere: a
Libero patre cōditos se esse memorātes. Sita est
ciuitas nysa sub radicibus montis: quē Meron in
colæ appellant. Et cū meron græce feinur signifi
cer: inde gręci mentiēdi traxere licentiā: Iouis fe
mine Liberum patrē esse celatum. Et de hoc mō
te intellexisse Maronē non ambigimus quando
īquit Nysæ de uertice tygres. Præterea alia est ny
sa non in monte parnaſso: ut autumat Seruius:
sed in helicone ut autor ē Strabo: De qua ut opi
nor sēsit Lucanus cū scriberet: Bacchūq; auertere

nyſa. Quinetiam in enarratione hiftorianū: quas
poeta i. vi. tangit parū fidus ē Seruius: & pperā
allegat dicta hiftoricorū et potiffimum T. Liuii
Nāq; de Torquato ſic ſcripfit Seruius. Torqua-
tus filium ut dicit Liuius fuſtuario necauit: Ma-
nifeſtiſſimū hoc eſſe mēdaciū: & turpiſſimū erra-
tum nemo uel mediocriter eruditus ificiabiſ q
uel octauū librū Liuii ab origine urbis iſpexerit:
i quo aptiſſime oſtēdit Torquatū impaſſe lictori
ut filiū ſecuri pcuteret: Cuius uerba ideo ſubſcri-
bere ſuperſedi: quia & multa ſūt: et quilibet qui
id noſſe uelit: illic facillime poterit inuenire. Ex
hoc et id genus multis i eam (ut ſupradixi) ſentē-
tiam pedibus tranſeo: ut exiſtimē Seruiū non ta-
les edidiſſe cōmētarios: ſed quoquo modo fuiſ-
ſe corruptos: adulteratoſq;. Quis enī non uider
a Virgilio dictū eſſe: ſeuumq; ſecuri Aſpice Tor-
quatū: uidelicet quia ſecuri in filiū iuſſerat pater
aiaduerti: non aut fuſtuario: ut Seruius opinaſ.
Idem i expoſitiōe illius Maroniani uerſus: Aur-
geminos duo fulmina belli Scpiadas cladem li-
byæ: mihi nequaq; ſatiſfacit: dū quandā moroſā
nimis diſtinctionē adhibere cōtēdit: ut geminos
Scpiadas itelligamus illos duos Scpiones fra-
tres: qui i hispania perierūt penorū inſidiis circū

XLII

XLIII

d i

uēti: & cladē libyę accipiamus p̄ duobus Africa
nis. Ego uero exi stimo poetā illo roto uersiculo
itellexisse de duobus dūtaxat Africanis: q̄ p̄cul
dubio fuerunt duo fulmina bellorū: q̄ ambo cla
dē libyę et carthagini attulerunt: in quo amula
tus uideŕ esse Lucretiū: qui sic scriptū reliq̄t. Sci
piades belli fulmen: carthaginis horror. Sequa
tur tamen unusquisq; eam sententiam: quę ipsi
uerior ac probabilior esse uidebiŕ: cū nobis satis
sit edocuisse quid ipsi sentiremus: suū unicuiq;
iudicium est: et sua sententia.

SERVIVS. Parnassus mōs thessalię: diuidi
tur ī cytheronē Liberi: et heliconē Apollinis.

XLIII.

PHILIPPVS. Auctoritas Seruii cum apud
gāmāstas ac litteratores plurimū polleat: effe
cit ut oēs minus eruditi ī hūc errorē delaberent:
asserentes cytheronē et heliconem colles esse par
nassi. Corrigēdus itaq; hoc ī loco est error publi
cus ex auctoritate eruditissimorum geographo
rū: qui grāmāticis ī locorū descriptione haud du
bie merent̄ anteponi. Primo igit̄ sciēdum est q̄
parnassus mons est ī phocide regione: nō aut̄ in
thessalia: ut scribit Plinius ī. iiii. et Strabo memi
nit ī nono. Sub parnasso sunt delphi clarissimi ī
terris oraculo Apollinis. Helicon aut̄ et cytherō

sunt in boetia: ut Plinius: Strabo: Mela: Solinus:
reliquiq; oēs testant̃. Et musis natale in nemore
helicone scriptores assignāt: qui et altitudine et
ambitu non minor est parnasso. Quod autem
parnassus biceps et biuertex a poetis nuncupe-
tur: nō ideo debemus accipere uertices cythero-
nem et heliconem: ut grammatici hallucinant̃:
sed ipsius montis cacumina. Cum ego curiosius
inquirerem: quæ nam forent nomina duorū par-
nassi uerticum: repperi apud Herodotum in ura-
nia unū ex uerticibus parnassi nominatū fuisse
tithorea: alterū hyampeum. Quocirca Herodo-
ti auctoritatem sequens id credere malo: q̃ q̃ cy-
therō helicon ue: aut Nyssa aut cyrra aut Cirphis
(nāq; & id traditur) fuerint uertices nuncupati.
cyrra et Nyssa nomina quidē sunt ciuitatum: sed
nō colliū. Et nyssa non est ī parnasso: sed ī helico-
ne. Cirphis uero rupes ē non cacumē. Libuit hęc
pauca annotare sup̃ uerticibus duobus parnassi
ad errorē manifestariū refellendū: q̃ a prioribus
recētionibusq; minus eruditis passim receptus ē:
SERVIVS Mutustæ trebia postea dicta est:
quam modo trebulam dicūt: apud hāc Annibal
deleuit populum Romanum. Lucanus. Quod
non ī punica nati Tempora Cannarum fuimus:

d ii

trebiaeq; iuuentus.

XLV

PHILIPPVS. Quis non uider Seruiū in rebus iterdū leuissimis impingere: & toto (ut aiūt) errare celo. uel hoc potissimū in loco: cum dicit apud trebulā: quæ dicta sit & trebia ab Annibale uictos esse Romanos: quod a fide historica penitus est alienū? Nāq; Annibal apud trebiā fluuiū placentinū maximo prelio uicit cōsules Ro. Sēpronius Longū & Cor. Scipionem Africani patrē: ut Liuius: Silius: atq; polybius apertissime ac copiosissime narrant: & nemo ullo tempore hoc unq̃ inficias iuit. Errat itaq; diligēter Seruius existimās trebiā idē esse quod trebula: cū interuallo locorū & dissimilitudine significatiōis disiūgantur. Nā trebia fluuius ē notissimus iuxta placentiam. trebula uero oppidū fuit haud pcul ab urbe Roma: ut autor ē Plinius. Et olim trebularis ciuitas data fuit a Romanis: ut scribit Liuius in x. Trebulæ casei laudatissimi cōficiebañ trebulani cognominati: de quibus sic scribit Martialis in xeniis. Trebula nos genuit: cōmendat gratia duplex. Siue leui flamma: siue domamur aqua. Trebiani fuerūt quoq; populi cōtermini trebularis: sed hi nihil ad trebiā: ubi Annibal Romanos pfligauit: Nec uersus Lucani q̃cūq; iuuenit Seruii

opinionem: cū apertissimē referatur ad trebiā pla-
centinum: perperā itaq; allegat a Seruio: qui alte-
ro quoq; loco alterū Lucani carmē parū diligen-
ter parūq; curiose pensitauit. Nāq; sup eo Maro
niano uersiculo. Infaustū interluit allia nomen
ita scriptū reliquit. Allia fluuius est: cui additur
unū. l. propter metrum: ut reliquias. Lucanus be-
ne posuit. Quas aliæ clades. Non possum nō ue-
hemēter admirari Seruiū in errores tam pueriles:
tam manifestatios: tā crebro incidere. Existimat
enī Lucani uersū referendū esse ad cladem allien-
sem: quod q̄ ridiculū sit: quiuis aiaduertere po-
terit: qui librum Lucani septimū diligētius intro-
spexerit: in quo carmen hoc legiſ. Non istas ha-
buit pugna pharsalia partes: Quas aliæ clades.
Cuius sensus est manifestissimus. Vult. n. osten-
dere Lucanus oēs alias clades: quas Romani su-
perionibus temponibus passi sint: nō esse cōparā-
das cū pharsalica clade: quæ cunctas alias exupe-
rat. Et ita alię sine cōtrouerſia accipiſ pro pnoie.
Seruius uero credidit alię clades accipi pro allie
si clade: tāq; ab Allia fluuio deriueſ: cuius primā
syllabā apud poetas semp pductā repperi: q̄uis
Seruius reclaimer. Ouidius. Hęc erat in fastis: cui
dat grauis allia nomen: Lucanus. Et dānata diu

IIV JX
XLVI.

IIIV JX

d iii

romanis allia fastis. Silius. Maior & homificis se
se extulit allia ripis. Sic a poetis omnibus securis
naturā nominis nulla metrica necessitate cogēte
allia poniť prima syllaba producta: quemadmo
dum a Virgilio traditū: & per geminū. l. ab eru
ditis scribitur.

SERVIVS. Nemea silua est uicina thebis i
qua Hercules interemit leonem.

XLVII PHILIPPVS. Nemea silua est i pelopones
so iter cleonas & philiuntem: in qua argiui sacra
celebrare cōsueuerāt: quæ nemea cognominant:
ut autores sunt Strabo & Diodorus. Thebæ ue
ro sunt in boetia maximo interuallo a nemea sil
ua disiunctæ.

SERVIVS. Cares insulani populi fuerunt:
leleges thessali.

XLVIII. PHILIPPVS. Sæpe admonuimus multa de
prehendi in cōmentariis Serui: quæ ad geogra
phiā p̄tinent: nō satis exacte: nec ad amussim pē
sitata: quæ uirgula censoria notari mereant: qua
le est hoc. Nam cares nō sunt insulani: ut ipse au
tumat: sed in cōtinēti: & populi sunt asiatici iux
ta meoniam: lyciam: atq; ioniam collocati: ut Plī
nius Strabo & Mela tradiderūt: Carię toti impa
uit olim Mausolus: ut autor est Vitruuius i secū

do. In caria fuit Alicarnassus et mausoleū illud
celebratissimū quod iter septē spectacula meruit
annumerari. Nec Leleges sunt in thessalia: ut īcu
riose refert cōmētator. Sed leleges & cares idem
sunt populi: ut meminit Strabo ī vii. Nōnulli tra
dunt eos esse finitimos: atq; in multis carie locis
sepulchra lelegum: & monumēta lelegia nūcupa
ta ostēdūr: & olim ionia asiaticā cares et leleges
icoluerūt. Cares peculiariter barbari sūt cognōia
ti. Ceterū ut ego arbitror: uidetur existimasse Ser
uius lelegas esse thessalos: quoniā uersu Lucani
quē ipse allegat ostendit lelegas agrū thessalicū
quondam tenuisse. Atq; Lucanus ideo uidetur
hoc tradidisse: quoniā leleges fuerūt populi erra
bundi: & diuersis in locis habitauerūt. Nam ut scri
bit Aristoteles ī polinia Acamanū: Etororū: Leu
cadiorū leleges hac oīa loca incoluerūt: & olim
etiam thessaliā tenuerunt: sed nō ipsi thessali fue
runt. Ouidius caras & lelegas ita carmine cōiun
xit: sicut et Virgilius: quoniā uidelicet sunt iter
se contermini. Versus Ouidii ex libro. ix. metha
morphosios hic ē. Caras et armiferos lelegas ly
ciamq; perrat. Scribit Plinius ī. v. Miletum ionia
caput lelegeida fuisse nominatam. Idem Seruius
existimat Thermodoonta fluuiū esse thracie: cū

XLVIII.

L.

ſit cappadocię: quę regio eſt aſiatica: ut Plinius:
Strabo: atq; luſtinus meminerūt. Iuxta quę olim
Amazones cōſederūt: quarū regina ut autor eſt
Diodorus ī oſtiis thermodoōtis urbem cōdidit
Themifcyram nuncupatā. Inde pugnas amazo
nū thermodōtiacas appellat Papinius in primo
ſiluarū. Et Propertius in tertio ſic ait. Qualis ama
zonidū nudatis bellica māmīs Thermodoōteis
turba lauatur aquis.

Ex Bucolicis

SERVIVS. Pecunia dicta a peculio.

LI.

PHILIPPVS. M. Varro Romanorū doctiſ
ſimus: qui uocabulorū ethymologias acutiſſime
ac erudiſſime pſcrutatus eſt: tradit pecuniam a
pecore nominatā eſſe: quoniā priſcorū diuitię in
pecore cōſiſtebant. Sentētiā Varronis confirmat
Columella libro. vii. Et Ouidius illo uerſu. Hinc
etiā locuples: hinc ipſa pecunia dicta eſt. Plinius
autē ī. xxxiii. ſcribit pecuniā ſortitā eſſe nomen a
nota pecudis: quoniā antiquus numi effigie pe
cudis ſignabantur. Hinc Plutarchus aſſentī Pu
blicola ī uetuiſſimis numis ſignū fuiſſe ouis &
ſuis bouiſq; conſpectum.

SERVIVS. Septa ſunt loca ī campo Martio:
& quia ſimilia ſunt ouilibus duo hęc inuicē pro

se ponunt ut Virgilius hoc loco septa pro ouili-
bus posuit. Item Lucanus econtra. Et miseræ ma-
culauit ouilia romæ.

PHILIPPVS Elegantijs & uerius explana-
tū fuisse Maronianū carmē a Seruio: si sic dixif-
set. Septa generali uocabulo significant oīa loca
munita: & quodā sepimēto uallata. Inde stabu-
la: ouilia: bubilia: caprilia: & id genus reliqua sep-
ta nūcupant. Inde septiatim ī cāpo Martio loca
inclusa tabulatis septa dici meruerūt: de quibus
Martialis. In septis Mamura diu multumq; uaga-
tus. Ausonius in panegyrico. Passus non septa
nō cāpum. Et Suetonius uenationē ī septis datā
esse testat. De his sentire uideſt & Plinius sic scri-
bens in .xvi. Trabs ī porticibus septorum a. M.
Agnippa relicta. Præterea. M. Varro in re rustica
appellat omnia septa: quę habent inclusa anima-
lia quę pascuntur. Vnde ab eodem laudant septa
Fuluii Hirpini: septa Pōpei. i. loca quibus cō-
clusæ ferę pascebantur. Idem inquit: Intra septa
uille habeas aquam. Apud eūdem inscriptio est
de septis fundi. A sepio quod significat munio
hęc dictio deriuari uidetur: Inde septus locus:
septa uilla: septum tectum nuncupatur. Et apud
iurisconsultos septa accipiuntur pro oblicibus &

LII

claustris: quibus utimur ad impetus fluuiorum
coercendos. Præterea apud Lucanum nō est ex
ponēdū ouile pro septis: sicut exponit Seruius.
LIII Nam ouile erat locus in campo Martio ita pecu
liariter nuncupatus: de quo hæc Liuius libro ui
gesimo sexto. Citatis ueturæ senioribus datum
secreto in ouili cum his colloquēdi tempus. Nā
si uerū iſſet id quod tradit Seruius: uidelicet Lu
canum ouilia p septis posuisse: nunq̃ Liuius tā
licēti translatione usus foret: ut & ipse ouile pro
septis poneret: cū poetæ aliter q̃ historici loquā
tur. Ceterū Lucanus eo modo dixit ouilia: quo
Liuius: quo Strabo: qui i. v. referens idem quod
Lucanus de crudelitate Syllæ adeo cōuenit cum
Lucani uerbis: ut alter ab altero accepisse uidea
tur. Strabonis uerba hæc sūt. Sylla alios q̃ arma
proiecerant ad milia tria: uel ut alii quattuor in
campo Martio ad ouilia coactos inmissis militi
bus iugulauit. In eadem significatione accipien
dum est apud Iuuenalem eo uersiculo. antiquo
que p̃xima surgit ouili.

SERVIVS. Ligustrū flos est candidissimus:
uaccinia uiolæ.

LIIII. PHILIPPVS. Apud Pliniū legi ligustrū &
uaccinia magis inter arbores q̃ iter flores nume

rari. In. xii. scribit cyperum appellari ī italia ligu-
strū. Et ī. xxiiii. inq̃t ligustrū eadē arbor est: quę
in oriente cyperos: cuius acini cōtra phthiasim
sunt efficacissimi. Idē in. xvi. refert uaccinia italīę
in aucupiiis sata esse: galliæ uero etiam purpurea
tingendi causa ad seruorum uestes.

SERVIVS. Aracynthus mōs est thebanus.

PHILIPPVS. Aracynthū scribit Plinius in
quarto montem esse Acarnaniæ. Idem cōprobat
Marrianus Capella in geometria.

SERVIVS. Arbustum quidā locū in quo ar-
bores sunt uolūt accipere.

PHILIPPVS. Mutilata hac ē interpretatio:
Nā non oīs locus ī quo sint arbores: noīanť ar-
bustū: Quid si essēt quercus ilicesq; q̃ plurimę?
Quid si innumerabiles aliæ arbores? Quid si sil-
ua? an significāter arbustū nūcupabimus? imini-
me. Etenī arbustum ut ego accuratius aīaduerti:
pprie significat arbores uinibus maritatas atq; ui-
tiferas: quæ in ordines digeruntur: ut docet Pli-
nius: Columella: atq; palladius: sc̃ñbentes quo
modo arbustū sit faciendū: unde uitis arbustiua
& uinū mustūq; arbustiūū appellat̃ ex huiusce
modi arboribus collectū. Cato quoq; collocat ar-
bustum ī octauo loco p̃diorū: & ne quispiam

LV.

LVI

LIV

existimet eum intelligere de silua: subiūxit loco
nono ponēdam esse glādariā siluam. Claudius
quadrigarius locum ī quo sunt arbores plurimę
īusitato uocabulo arboretū appellat: quod ipse
nimis licenter peperisse ac formasse credit. Apud
Palladiū legi arbuſtū p castanero positū: quod
nō lōge abest a Seruii significatione.

SER VIVS. Lac nouum. i. colostrum: quod
neutri generis est: Nam fēminini esse penitus nō
potest:

LVII PHILIPPVS In tam paucis uerbis duplex
ineſt error manifestari us: nā & fēminino genere
coloſtram reperiri ostēdit Columella ī. viii. his
uerbis. Exiguū emulgendum est: quod pasto
res coloſtrā uocant: ea nisi aliquatenus emittit:
nocet agno. Idem tradit a Palladio. Et Plautus ī
penulo fēminino genere usus est. Mea coloſtra:
meus melliculus caseus. Præterea colostrum nō

LVIII pprie significat lac nouū: sed est spongiosa den
ſitas lactis a partu: ut autor est Plinius: ad quod
alluſit epigrāmaticus poeta illo disticho: cuius
lemma est Coloſtrum. Surripuit pastor quę non
dū ſtātibus hedis De primo matrum lacte colo
ſtra damus. A colostro colostrati dicūt infātes.

SER VIVS. In medio duo ſgina conon.

Conon dux fuit: cuius nomen dicit: quia in omnium ore uersatur.

PHILIPPVS. V Quis nescit Cononem fuisse atheniensium ducem: omnibus insulis praefuisse: lacedemonios perfligasse: athenas in pristinam libertatem restituisse: de quo Aemilius: Iustinus: Plutarchus multa tradiderunt. Sed diligentius accuratiusque considerandum fuit: an apud Virgilium de hoc Conone foret intelligendum: an potius de Conone astrologo. Quocirca uerius & eruditius interpretatur Virgilianum carmen Probus grammaticus: cuius haec sunt uerba. Conon Samius mathematicus. Sed quis plures fuerit mathematici eleganter errantem rusticum inducit dicentem quis fuit alter. Alter. n. accipit unus de duobus. Is autem Conon de astrologia libros septem reliquit. Hactenus Probus. Huius Cononis mathematici meminit Higinus scribens ab eo dictum esse Ptolemaeo: quemadmodum ipse uiderat crinem Berenices reginae inter sidera collocatum: de qua rescripsit Callimachus carmen elegiacum: quod Catullus interpretatus est: in quibus uersibus ita de Conone hoc scriptum est. Idem me ille Conon celesti numine uidit Ebereniceo uertice cesariem. De hoc Conone intellexisse Proprium existimo: cum

LIX.

e i

scripsit in.iiii. Me creat Archite soboles Babylo
nius Orops. Oron & a pauo ducta Conone do
mus. Exponat itaq; apud Virgilium de hoc Co
none astrologo: sicut exponit recte Probus non
at de Conone duce atheniesium: ut pperam exi
stimat Seruius.

SERVIVS. Amomum flos est assyrius: ut
Lucanus. Vicine messis amomū.

LX. PHILIPPVS. Miror Seruiū auctoritate Lu
cani suā fulcire sētētiā: tanq̃ a Lucano dicať amo
mū florē esse assyriū: q̃ more poetico amomū q̃
dem noiat i.x. Sed quid sit: haud quaq; apte de
mōstrat. Debuisset itaq; Seruius pliniū cōsulere:
q̃ eū edocuisset amomum nō esse florē: sed arbu
sculam: qui in.xii. scribēs de pegrinis arboribus
Amomū arborē esse cōmemorat: & eius uuam in
usu esse. Forma est uite labrusca: frutice uenoso:
palmi altitudine. Laudatur q̃ maxime parit amo
mum punici mali foliis simile: colore ruffo. Secū
da bonitas pallido est: herbaceū peius: pessimū
candidum: quod & uetustate euenit.

SERVIVS. Sophocleo tua carmina digna
cothurno. Ac si diceret quanq̃ impar sit ingeniū
meū laudibus tuis. Nam tūc laudes merent̃ ex
primi Sophocleo tantum cothurno.

PHILIPPVS Ego opinor eo uersu a Virgi
lio laudari carmina Celsaris Augusti: qui floruit
in poetica: qui ut autor est Trāquillus reliquit li
brum exametris uersibus conscriptum: cuius ti
tulus est Sicilia: Et libellum epigrāmatum. Præ
terea tragoediam Aiacein exorsus est magno im
petu. Volens igitur poeta laudare tragicum Au
gusti poema: stilumq; grandiloquū: dixit illius
carmina digna esse Sophocleo cothurno. i. stilo
& sublimitate: qua usus est Sophocles in trage
diis scriptitandis. Fuit. n. apud græcos haud du
bie princeps tragici poematis: quod etiā memo
rat Plinius in. vii. Hinc etiā illud i honorē Augu
sti a poeta dictum est. Atq; hanc sine tēpora cir
cū Inter uictrices hederā tibi serpere lauros: Tāq;
Augustus hederacea corona hoc est poetica nō
minus coronari mereatur: q̄ laurea hoc est trium
phali. Celebratur a Macrobio atq; Trāquillo lo
cus Augusti: qui cū interrogaretur: quid ageret
Ajax tragedia: quam q̄ displicuisset ipse deleue
rat: respōdit: Aiace suum in spongiā incubuisse.
Audiui qui dicerēt se uidisse poema Sophoclis
ab Augusto donatum Romana lingua: quod si
uerū est: poterit cōmodissime ad id etiam referri
carmen Maronianum.

LXI.

SERVIVS. Ante sinistra caua monuisset ab
ilice cornix. Hoc ad auguralē p̄tinet disciplinā.
Et paulo po st cornicē dicit ab antica ad sinistrā
partem uolasse.

LXII

PHILIPPVS. Virgilius utpote omnium di
sciplinarum particeps: oīs exps erroris legerat in
augurū libris: cornicē a sinistra parte ratū facere
auspiciū: ideo sinistrā cornicē appellauit: quasi a
sinistra ratū facientē. Nāq; ut Cicero scribit in li
bris de diuinatione. Aliis aibus dextra: aliis le
ua datū est: ut ratū auspiciū faciant. Et alibi. Cur
a dextra inq; coruus: a sinistra cornix faciat ra
tum. Illud quoq; plautinū in Asinaria huic sentē
tię cōuenit. Picul & cornix est a leua: coruus por
ro ab dextra. Quod diligēter uideť Maro obser
uasse: & facundissime transtulisse. Et hoc idē for
tassis respexit Horatius sic scribēs ī carminibus:
Teq; nec leuus uetet ire picus: nec uaga cornix:
Nō est hoc in loco prætereundum id quod a Pli
nio tradiť libro. x. uidelicet Cornicē esse alitem ī
auspicatę garrulitatis: a qbusdā tamen laudatā:
Hęc oīa a curioso interprete fuerāt inuestigāda:
& ad enarrationem Virgiliani carminis publicā
da. In eadē quoq; egloga illud frigidiusce expo
nit: Quis humum florentibus herbis spargeret?

LXIII

cum poeta clanculum alludat ad carmē compo-
situm in Daphnidis laudationem: ubi iste uersu-
culus legitur. Spargite humū foliis: inducite fon-
tibus umbras.

Ex Georgicis

SERVIVS. Quę bis solem bis frigora sen-
sit. i. quę bis & diēū calorē: & noctiū senserit fri-
gora: per quod duplicem arationem ostēdit uer-
nalē et autumnalem.

PHILIPPVS Potior apud me est autoritas
Plinii: qui Virgilianum uersum secus q̃ Seruius
interpretatur i. xviii. sic scribens. Quarto sen sul-
co Virgilius existimatur uoluisse: cum dixit: op-
timam esse segetem: quę bis solē: bis frigora sen-
sisset. Futilis est me Hercle Seruii interpretatio
de calore diurno: et frigore nocturno: cum poe-
ta loquar de sole aestiuo et frigonibus hybernis.
Et Probus grāmaticus mihi uidetur elegantius
atq; eruditius enodasse nodum Maronianū scri-
bens poetam loqui de eo agro: quem noualē uo-
camus: qui sub exitu hiemis hoc est initio ueris
proscinditur: et ita estate quę sequitur siccatur.
Deinde sub introitu hiemis semente facta sequē-
ti aestate reddit fructum: et ita bis sentit frigus se-
mel ante aestatem: deficiente hieme initio ueris:

LXIII.

e iii

iterum post sementē. Bis solem: semel estare: qua
cessat: iterū qua fructū refert.

SERVIVS Tmolus est mons cilicię: i quo
nascitur crocum pręcipue.

LXV.

PHILIPPVS. Plinius in. v. refert Tmolū
montem esse non cilicię ut Seruius opinatur: sed
lydię: qui ante tymolus uocabat: & erat uitis
cōsitus. Strabo quoq; & Solinus idē sētiūt quod
Plinius: Tmolū in lydia collocantes: de quo sic
scribit Ouidius. Riget arduus alto Tmolus in
ascēsu / diu oq; extēsus utroq; Sardibus hīc: illinc
paruis finit hipeppis. Iuxta sardis positum esse
Tmolum indicant Ouidii uersus. Sardis autem
urbem esse in lydia celeberrimā Herodoti & Pl
inii testimonio notissimum est. Pręterea non ab
surdum fortassis foret illud Virgilianum. Cro
ceos Tmolus odores: ad uinū referre. Nā cum
Tmoli uineta laudent a priscis tanq̃ generosissi
ma: uidet poeta appellasse croceos odores idest
uinum Tmoli: quod odoris & coloris crocei sit:
quale uinū imprimis laudat a Palladio utpote
saluberrimū. Et in hęc sententiā uadit Porphirio
dicēs Crocum pro uino positū esse a Virgilio: &
allegat istud hemistichion. Hoc ideo dixi: ut ali
qd argutius recōditiusq; memorarē nō ut Seruii

expositionē refellere uellē: quæ Probi & Solini
atq; Columellę autoritate corroboratur: qui scri
būt Tmolū esse croco florētissimū illustrissi
mūq;. Sed quia interdū gratę sūt studiosis argu
tiores interpretationes: hac pauca libuit his cō
mētānis intexere. Sequat̃ unusq; quod uelit.

SERVIVS. Legunt in Terentio. Caue ne
te tristē sentiat: hoc pcedere nō potest. Nā ne &
caue prohibentis est.

PHILIPPVS. Quāuis hoc exigere uideat̃ LXVI
regula grāmatices quod a Seruio p̃cipĩ: tamē
ueteres scriptores sapissime ita locuti sūt: ut hāc
particulā ne cum uerbo caueo copularent. Hora
tius. Vade: uale: caue ne titubes: mandataq; fran
gas. Plinius. Terrā cariosā caue ne plaustro ne
ue pecore ipellas. Ouidius: Ne fallare caue: pxi
mus ater erit. Itaq; utroq; modo & recte & lati
ne dicĩ: cū autoritas ueterū pro regula sit: & ho
nestissimus sit error magnos duces sequētib;.

SERVIVS Ipsa suas mirantur Gargara mes
ses. Gargara montes phrygii.

PHILIPPVS. Virgilianus uersus utpote LXVII
eruditione refertissimus eruditorem exposcebat
enarrationem. Concisus est interdum Seruius in
rebus magnis: copiosus in paruis: Quis enim eli

ciet ueram arcanamq; Virgiliani carminis senten-
tiam ex tali interpretatione: Gargara sunt mon-
tes phrygii: Nemo eruditus ignorat gargara esse
montes/uel potius cacumen montis idē. Sed cu-
rioso commentatori inquirendum fuerat curio-
sius:& pensitādum diligentius: an poeta posue-
rit gargara pro monte: quæ fertilitatis esse dicit
exemplar. Ego apud Macrobiū aiaduerti Maro-
nianum carmen explicari accuratissime:& longe
secus q̄ tradat a seruiō atq; copiosius. Ait. n. Gar-
gara nomen esse cacuminis montis idæ/ & oppi-
dum: & Virgilium non de sūmo monte/sed de
oppido loq̄ in georgicis. Nā apud Gargara ciui-
tatē tanta erat frugū copia: ut q̄ magnū cuiusq;
rei numerum uellet exprimere: pro multitudine
impressa Gargara nominaret. Ita Alceus: Aristo-
phanes: & Varro Gargara p multitudine posue-
runt. Et de his intellexit Ouidius illo uersu. Gar-
gara quot segetes: quot habet Methymna race-
mos. Non ergo Gargara pro monte apud Virgi-
lium accipere debemus/ prout accipit Seruius:
sed pro oppido: ut sentiunt eruditi: quod posi-
tum est in imis radicibus Idē montis:& deflue-
ntibus inde humoribus gargara irrigantur: fiūtq;
feracissima. Cōfirmat Macrobiū sententiā plinius.

scribens i. v. Gargara esse montē & oppidum. Et Strabo i. xiii. inquit. Gargarus i superioribus idae partibus locus ostendit: a quo Gargara dicitur eolica ciuitas. Faceſſat itaq; mutilata expositio: quā Seruius & Probus tradiderūt: q̄ ambo nihil dixerūt: nisi gargara esse montem.

SERVIVS. Massā picis urbe reportat: q̄a pix in agris nascitur: & in urbe non distracta in agrum reportatur.

PHILIPPVS. Poeta significare uolens usum picis agricolis esse necessariū: dixit picē eos solitos i urbe mercari: & ex urbe in agrum reportare aſello doſſuario: nō aut ut exponit Seruius: agricolas picē in urbē deferre uenale: & reportare nō uenditā. Nam si aīaduertiſſet diligētius Seruius cōſuetudinē priſcorū agricolarū: qui pice ad res q̄ plurimas utebant: dixiſſet pfecto ſecus: ſententiamq; mutaſſet. Nāq; priſci utebant in uilla pice potiſſimū ad uina cōdiēda: ut autor eſt Plinius ſcribens i. xiiii. Pice ac reſina cōdire muſta uulga re eſt. Et ab eodem ratio tradiſſe condiēdi muſta aſperſu picis: ut odor uino contingat & ſaporis acumina. Columella & Palladius picē ad uafa picanda: & q̄ plurimis in rebus utiliſſimā eſſe tradi derūt. Portius Cato admonet agricolas: ut uafa

LXVIII

habeant bene pīcata. Vnde impicare & oppicare
quod significat pice linire uerba deriuant: qbus
scriptores rei rusticæ frequēter utunt. Hæc & id
genus alia in expositione Maroniani uersus ab
erudito interprete fuerant referēda: cū illa Seruii
enarratio nec poeta nec cōmētatore digna sit.

SERVIVS. Aut resonantia longe Littora
misceri. Bis idem dicit.

LXIX.

PHILIPPVS. Si Seruius curiose pensacula
reque annotasset prognostica tempestatum: quæ a
Virgilio referuntur: quæ exequit Lucanus: quæ
enumerat Plinius: profecto non dixisset bis idē
dici a poeta ī expositione carminis Maroniani.
Nāq; aliud est haud dubie fragor in montibus:
tumor in mari: aliud sonitus littorum: aliud mu-
gitus nemorum. Proinde ad expositionem Vir-
gilianorum prognosticorum subiūgemus uerba
Plinii ex libro. xviii. quæ ita aperte: ita eleganter
enarrant dicta poetæ: ut ab interprete nullo aper-
tius elegātiusue possint enarrari Verba Plinii sūt
hec. Est & aquarum significatio. Mare si murmu-
rauerit: intra se uentum prædicit. Si identidem:
& hyemem & hymbrem. Littoris ripeq; si resona-
uerint tranquilla: asperam tempestatem. Et mox
paulo. Sæpe & silentio mare intumescit: flatuq;

altius solito: iam intra se esse uētos fatetur. Equi
dem et montium sonitus nemorumq; mugitus
predicunt tempestatem. Nonne hec uerba Plinii
adeo poetæ carminibus conueniunt: adeo qua
drant: ut alter ab altero mutuatus esse uideatur?
Et Lucanus Virgilium ut arbitror imitatus talia
quoq; et ipse tempestatum prælagia recenset in
quinto scribens. Sed mihi nec motus nemorum
nec litoris ictus. Et paulo post. Turbida restan
tur conceptos equora uētos. Et Si murmura pon
ti Consulimus chori uenient mare.

SERVIVS. Quin & caudicibus sectis: et
quod nūc dicit de oliua et myrto: quarum sicci
stipites siccantur usque ad medullam: et terra in
fossi ex se arbores gignunt: quod sine dubio mi
rum est.

PHILIPPVS Dicunt a Seruio hoc in loco
ea que nec uera sunt nec uerisimilia: nec ab ullo
scriptorum memorata: neq; Virgilianis uersibus
conuenientia. Nāq; poeta illis uersibus loquitur
de insitione: qua leuigať falce trūcus: & aut iter
corticē lignūq; inseritur calamus: aut fisso trūco
īprimiť medullę: cuius rei tota disciplina tradita
est a Columella in tertio: a plinio in. xviij. a palla
dio pluribus in locis. Et tanta ē uis insitionis: ut

LXX.

etiā sariuæ plantæ siluestriū radicibus iserant̃ natura siccionibus: aptissima enī est insitis siccitas: ut autor est Plinius. Inde dictū est a poeta: Trudr̃ e sicco radix oleagina ligno. i. olea inserit̃: & radices agēs uiuiscit̃ et in sicco ligno: quod ē mirabile dictu. Cato præcipit iseri oleas luna sicca.

SERVIVS. Passum dicit̃ a patiēdo. Nam mustū decoquit̃: & inde fit passū: hinc defrutū dictum quod defraudetur.

LXXI.

PHILIPPVS. Quēadmodū ethymologia uera est: ita significatio falsa: quā tradit Seruius. Nā passum nō fit musto decocto: neq; defrutum nōiatur: & q̃tū distet passū a defruto: & quemadmodum utrūq; cōficiat̃ docent Columella & Plinius: ex qbus hæc pauca annotauimus ad passi defrutiq; demōstrationē. Passū fit ex uua: quam græci sticam uocāt: nos apianam. Vuē ī uite diutius sole adurunt̃: aut oleo feruente. Alii siccant ī sole uuas expāsas: donec paulo amplius dimidium pondus supsit. Arida deinde acina in dolium cōmiciūt: eodē mustū adiciētes: ita ut grana submersa sint. Quæ ubi cōbiberint: seq̃ īpleuerint: prelo premunt̃: & ita uinū generosissimum tollit: passum nuncupatū a patientia. Qui autē uolunt secūdariū passum facere adiciūt uinaceis

na
tas:
Tu
it:&
ēmi
licca.
Nam
efrui
ologia
erius.
frutum
quemad
la & Pi
ad passū
a:quam
nte diu
i siccant
us dimi
na in do
ta ut gra
pi pleue
ssimum
ui autē
inaceis

tantū aquæ puteana: q̄tū ex prima pressura pas
si fluxerit. Et hoc eqdē esse crediderim: quod
neoterici lingua uernacula maluaticū appellant:
quod generosissimū ex īsula creta his rēponbus
mittit: & antiquus mittebat: quod abūde decla
rat distichon Martialis. Cuius lēma est passum.
Gnosia Minoę genuit uindemia cretæ: Hoc tibi
quod multū paupis esse solet. Et Iuuenalis. Qui
gaudes pingue antiquæ de littore cretę: Passū &
municipes Iouis aduexisse lagenas. Quierā que
rit a iuriscōsulto: an uino legato passū cōtineat.
Defrutū uero uinū est musto usq; ad dimidiam
partē decocto. Nāq; ut scribit Palladius: defrutū
a deferuendo dictū: ubi ad spissitudinē fortiter
dispumauerit effectū est. Sapa autē appella: ubi
ad tertias partes redacta descendit. Idem Palla
dus formulam tradit passi conficiēdi: quod cō
ditū uasculo mellis more serua: quod cū expo
sitione Seruii minime conuenit.

SER VIVS. Apud Seras sunt in arboribus
uermes bombices: qui in araneorum morem fila
tenuissima deducunt: unde est sericum.

PHILIPPVS Historici oēs dissentire uiden
tur a Seruii sentētia: scribētes quēadmodū apud
seras sūt arbores lanigeræ sine uermibus: ex qua

LXXII.

f i

rum frondibus canitiē depectūt aqua perfusam:
ex quo uellere uestimenta conficiuntur: quę feri
ca nuncupātur: ut autor est Plinius: cuius uerba
libuit subtexere ex libro. vi. Seres lanitio siluarū
nobiles / perfusam aqua depectentes frondiū ca
nitiē. Vnde geminus feminis nostris labor redor
diēdi fila: rursūq; texendi: tam multiplici ope:
tam longinquo orbe petitur: ut ī publico matro
na tranfluat. Hoc idem Solinus in collectaneis
tradit. Et pfecto Plinii ac Solini uerba ita Virgi
liano carmini conueniūt: ut ab illo mutuati esse
uideātur. Nanq; poeta sic scribit. Velleraq; ut fo
liis depectāt tenuia seres. Quo quidē uersu aper
tissime demōstrat: uellera & lanitium apud Seras
colligi ex foliis: nō autem confici a bomicibus
uermiculis / sicut exponit Seruius. Enī uero bōbi
ces non apud Seras: sed in assyria / & insula Co
peculiariter proueniūt q; quidē bōbices uermicu
li sūt: relasq; aranearū modo texūt ad uestem lu
xumq; feminarū: quę bomicina appellat: cuius
mentio fit apud Iuuenalē. Quarum delicias uel
panniculus bomicinus urit. Prima eas uestes re
xisse in insula Co Pamphyla Platys filia dicitur:
ut autor est Aristoteles in. v. de animalibus: & repe
tūtū est a Plinio ī. xi. unde uestis Coa nominat:

cuius crebro meminerunt poetae & imprimis Ovidius atque Propertius. Præterea non satisfacit mihi Seruius in enarratione illius Virgiliani carminis. Vinctos saliere putres: cum hic locus ab unico tantum Higinio quod equidem legerim optime declaratur: adeo ut nihil uirgilianę sententię sit accommodatius. Scribit enim in libro de signis: Bacchum uinum & uitem & uuam Icaro tradidisse: ut ostenderet hominibus quo modo serere: et quid ex ea nasceretur. Hic cum seuisset uitem: hircus in uinea se coniiciens: tenerrima quæque folia decerpserat: ex quo facto Icarus indignabundus hircum interfecit: et ex eius pelle utrem confecit: quem uino plenum coniecit in medium: Sodalesque suos circa eum salire coegit. Alii tradunt Icarum cum a Libero patre uinum accepisset: statim utres plenos in plaustrum imposuisse. Ex hac Higinii narratione (ut ego sentio) Maronianum carmen apertissime illustratur: & sententia efficitur manifestaria.

LXXIII.

SERVIVS. Cytorus mons est macedonię: in quo abundat buxus.

PHILIPPVS. Diximus alias Seruium in rebus his: quę ad geographiã pertinet parum fuisse curiosum: cum in ipsis cõmentariis errores emergant

LXXIII

f ii

manifestarii: qualis est hic. Nam Cytorus nō est in macedonia regione europea: sed in asiatica regione: quæ paphlagonia nūcupat̃: ut autor ē Plinius. Fuit at̃ cytorus ciuitas a Cytoro Phryxi filio condita & appellata: quod Mela Straboq; testantur. In monte cytoro buxus plurima nascebatur: unde a Catullo cytorus buxifer cognominatur. Credidit fortassis interpres Virgilianus macedoniam & paphlagoniam eandem esse regionem ob quandam nominis similitudinem. Sed profecto q̃tū Hispanis scythicus a ueneto Eridano disiungit̃: tantum macedonia abest a paphlagonia: cum altera sit ut diximus europea regio: altera asiatica. Atq̃ui hoc tam turpe erratum cōmentariis Seruii perinde ac deprauatis ascribere malim q̃ Seruio: quē mihi psuadere nō possum tam negligenter cōmentarios scriptitasse.

SERVIVS. Epidaurus ciuitas est epiro.

LXXV

PHILIPPVS Quemadmodum in cytori expositione errauit Seruius: uel potius ipsius adulterata uolumina: ita ī epidauri enarratione turpis est error: cum ciuitas fuerit non in epiro: sed in peloponesso: ut Plinius: Strabo: omnesq; geographi testātur. Et fuit in Saronico sinu epidaurum oppidum locatum Aesculapii templo

celeberrimum: alio nomine uocatur epitaurus. Verum opinor Seruium similitudine nominis fuisse deceptum: cum epidānus inueniatur et epidaurus. De epidauro iam dictum est. Epidānus autem cuius meminit Plautus in Menechinis: ciuitas est epiri: quam Romani ut in tertio scribit Plinius: propter inauspicatum nomen Dyrrachium appellauerunt: De cuius conditoribus ita scribit Appianus. Epidānus rex urbem condidit: quæ ab ipso nomen assumpsit. Huius ex filia nepos Dyrrachus portum urbi adiecit: quod Dyrrachium appellatur. Epidāni meminit Lucanus i. x. ad campos Epidanne tuos. Quæ dictio in omnibus fere codicibus deprauata legitur: & pro Epidanne passim scriptum est Epidaure: quod nec historiæ: nec Lucani sententiæ conuenit: cum de Seua centurione loquatur: qui apud Dyrrachium hoc est Epidanum in partibus Cæsaris uinliter dimicauerat: & memorabile facinus quod historici omnes cõcelebrant: audacia prope incredibili patrauerat.

SERVIVS Nec pinguedo nec pinguitudo latinum est.

PHILIPPVS Si uera est Seruii sententia: non latine locutus est. M. Varro latinorum omnium ut ita dicam latinissimus: qui in secundo de re ru

LXXVI.

f iii

stica sic scriptum reliquit. Sus præ pinguitudine
carnis non modo surgere non posset. Idē in ter
tio. Motus earum & lux pinguedini inimica. Pli
nius quoq; nō latine si Seruium sequimur scrip
sit: qui haud dubie latinam linguam locupleta
uit: cuius uerba hæc sunt ex libro. xi. In corde sū
ma pinguitudo est quædam lēris extis. Et alibi.
Plerisq; animalium est pinguedo sine sensu. Co
lumella in barbarā lexin idest dictionem lapsus
est scribēs in. xiii. Nō sola exprimiſ amurca: sed
et aliqd secū pinguitudinis attrahit. Et alibi. Re
spuit olei pinguitudo materiam: qualis est gum
mis. Et Palladius pīguitudine inq; sua brachiū
quodcūq; proximū debilitauerit. Quid multa?
Eruditorū libri scatent pinguedine et pinguitu
dine: cum quibus equidē malim errare: q̄ cū Ser
uii cōmētariis recte sentire.

SERVIVS Vescas salicū frōdes: idest siccas
et teneras. Nam uescum hoc ē proprie: unde et
aranearū relæ uescæ uocantur.

LXXVII

PHILIPPVS. Vescum quid sit optime in
telligemus: si eius originem & etymologiam
diligēter perscrutati fuerimus. Nā uescum ex ue
particula et esca copulatum est: ut autor est Gel
lius i. xv. noctiū atticarum: et cū ue particula tū

intentionem significet: tum minutionem: ita uescum utriusque diuersae significationis uim capit. Aliter enim Lucretius uescum salem dicit ex edendi intentione. Aliter Lucilius uescum appellat cum edendi fastidio. Vescum itaque id significat: quod in esca & cibatu appetitur: & id quod fastidiosum est. In altero haec particula Ve intendit: in altero minuit. Et ita Virgilius appellat uescum papauer ab edendi intentione: quod uidelicet in cibis adhibeatur. Et uescas salicum frondes: quoniam scilicet escis iuuenorum sunt accommodare. Festus quoque scribit uescum fastidiosum significare et edacem. Præterea ut aliquid de intentionibus litteris depromamus: Vescus apud prios pro pusillo usurpabatur: quod declarat Ouidius in fastis sic scribens. Vegrandia farra coloni. Quæ male creuerunt: uescaque parua uocant. Et uesculi male curati et graciles homines nuncupant. Namque antiqui Ve syllabam rei paruae præponebant: unde Veiuus pro pusillo Ioue dictus est: quæ in alia significatione: ut mox docebimus accipiamus. Et uegradé fabam pro minuta uocitauerunt. Et apud Ausonium uegradés messes legimus pro paruis. Et a Varrone scriptum est in re rustica. Oues fiunt uegrandes atque imbecillæ. In hac significatione ut

f. iiii

equidem arbitror: accipiſſe apud Plinium: qui ſcribit in .vii. Corpore ueſcos eſſe: ſed eximiis uiribus. Seruii autē expoſitio (ut dicā quod ſentio) non ſolū non uera eſſe uideſſe: ſed etiā ſibi ipſi diſcors: cū ueſcas ſalicū frondes iſterpretatur: ſiccas & teneras: cū ſiccū tenero contrariū eſſe uideatſe. Exponamus igitur ueſcas frondes uel q̄ eſca ſunt & cibaria iuuenorum: uel ut exponit Nonius Marcellus q̄ ſaſtidioſa ſunt. Cōmentatoris officium fuerat diligentius ſcitiuſq; Virgilianū carmen arbitrari: et ſuper hac dictione ueſcū: cū ue ruſtatē redoleat: et eruditionē recōditā prę ſe ferat: copioſius diſputare et eruditius.

SERVIVS. Tenuis non gloria ſi quem numina leua ſinunt: ideſt proſpera: ut alibi. Intonuit leuum.

LXXVIII

PHILIPPVS. Romani antiquitus deos quosdam ut prodeſſent colebant: quosdam uero ne obeſſent placabant. Cum Iouem igitur et Diiouem a iuuando nominaſſent: Veiouem appellauerunt: dēpta atq; detracta iuuandi facultate: ut autor ē Gellius i. v. ſimulacrū. n. Veiouis ſagittas tenet: quę ſūt uidelicet paratę ad nocēdū. Quapp̄ eum deū pleriq; Apollinē eſſe dixerunt. Pręterea Virgilium quoq; aiūt multę antiquitatis

hominem sine ostērationis odio peritum numi
na leua deprecari in his uersibus. In tenui labor:
at tenuis nō gloria: si quem Numina leua sinūt:
auditq; uocatus Apollo. Significat enim quan
dam uim esse huiusmodi deorum in ledendo
magis q̄ in iuuando potentem. Et ita secundum
Gellii auctoritatem: qui perq̄ scite & ad amussim
Virgilianam maiestatem pēsitauit: exponemus
Numina leua idest sinistra/ noxiaq; et mags le
dentia q̄ iuuantia. Et quoniam in Gellii mentio
nem incidimus: admonēdi sunt illius scriptoris
sectatores: ut locū emēdent: in eo capite: in quo
de Veiove dissent deprauatum: cum ī omnibus
passim codicibus Gellianis hęc uerba legantur.
In his diis quos placari oportet: uti mala a nō
bis uel a frugibus natis amoueātur: Arungus ha
betur et robigus. Mendū est maximū in nouissi
mis tribus uerbis: quod nisi emendetur: difficul
tates pariet inextricabiles. Nos uero Marte no
stro/ ita correximus. Aueruncus habetur et robi
gus: et ita corrigendum esse cēsemus fulti auto
ritate eruditissimorū. Nāq; Auerūcus deus est:
qui malorum auertēdorum causa colebatur: ab
aueruncando nominatus: ut docet. M. Varro in
libris de lingua latina. Aueruncare autē uocabu

lo antiquo significat auertere atq; depellere: quã
dictionẽ usurpat Liuius sic scribẽs i. viii. Placuit
ad aueruncandã deũ iram uictimas cedi. Et i. x.
Prodigiorũ aueruncandorum causa supplicatio
nes i biduum senatus decreuit. Cicero ad Atticũ
in epistola sic scribit. Certe cõtra igit inquis Dii
aueruncent. Cato quoq; in re rustica. Viduertatẽ
iquit uastitudinẽq; calamitates: intẽperiasq; pro
hibeßis: defendas: auerũcesq;. Et Festus Pacuua
num dictũ Amertiã auerũcaslẽr tuã interpretaẽ .i.
auertissẽr. Auerũcũ itaq; deũ Romani colebãt: &
ab eo precabanẽ: ut picula auerũicaret hoc ẽ auer
teret: amolireẽ: atq; ppulsaret. Legaẽ ergo apud
Gelliũ Auerũcus: nõ autem Arũgus: cũ Arũgus
nihil significet: & dictio sit illitterata: Auerũcus
uero sit Deus Romanorum: & dictio uetustissi
ma: atq; ex iterrionibus litteris ac penitissimis de
prompta. Arũcus apud Pliniũ accipiẽ pro uillo
qui a capellariũ mẽro dependet. Sed hoc & id ge
nus sexcenta alia: quæ apud scriptores in latina
lingua repperiuntur: partim obscura: partim de
prauata tractanẽ ac enodãẽ a nobis ubertori uo
lumine: quod quotidie cudimus: & adhuc sub
incude est: quod edẽ in tempore. In quo omni
studio ac uigilantia contendimus: laboramus:

enitimur pro uirili parte de latine lingue sectato
ribus bene meren.

h AEC SVNT Vir prestatissime: quæ par
tim in grāmatica: partim in historia: par
tim in geographia apud Seruiū cōmen
tatorē annotāda esse censuerim. Nec ificias eo:
alia quoq; apud eundē extare: quæ diligentius
scituſq; enarrari potuisse uideant. Sed nō mihi
id studii fuit: ut minutissima quæq; conſectarer.
Et iā uereor/ ne hæc ſint ſatis ſupq; cū Homero
maſtices obiter cauēdi ſint: & detractores formi
clādi: cū inuidis referta ſint oīa. Ceterū conſcius
ſum mihi ipſi q̄cqd in cōmentarios Seruii ſcrip
ſerim: id me candide atq; ſimpliciter ſcripſiſſe: ſi
ne liuore: ſine ſtudio uellicandi. Nō ego is ſum
(ut tu optime noſti) q̄ obrectatione alienæ ſciē
tiæ famā mihi aucupari cōſueuerim: imo ut i his
annotationibus ſæpiſſime pfeſſus ſum: Seruium
laudo: & laudandum eſſe cēleo: atq; inter erudi
tos numerandū. In cuius cōmentarios nihil ego
ſcribere auſus forē: niſi exiſtimarē eos fuiſſe mu
tilatos: & incuria temporum/ atq; inſcitia homi
num deprauatos. Scio uiro bono indecorū eſſe
in mortuos ſcribere. Scio cū defunctis nō niſi lar
uas luctari. Scio fugiēdum imprimis eſſe nomen

obrectationis: & studium caninae facundiae mihi
me exercendum. Quare te uir praestantissime uosque
ceteri lectores optimi ac candidissimi rogo quae
soque: ut hunc libellum ita sine liuore perlegatis: quae
admodum a me est sine liuore compositus. Ita meo
nomini faueatis: quae admodum ego Seruo ceteri
isque eruditis fauendum esse censeo. Quod si aliquan
do Serui commentarios uideor culpae uehemen
tius: danda est uenia aetati iuuenili: cum sexto &
uigesimo aetatis anno uix dum exacta longius for
tassis quam par fuerat spiritus ferociores me perue
xerint. Quinetiam calcaria subdidit conditio stili: quae
hoc scribendi genus exposcere uidebatur. Ut semel
finiam quicquid scripsimus: id omne uiuandi causa
non nocendum scripsimus. Tu autem Vir clarissime:
qui doctissimus es: & doctorum patronus unicuique
quicquid id est: quaecumque est: boni consulas quae
so: Et Philippo tuo: cuius uitam: ingenium: lin
guam: et mores ingenuos iam dudum habes cogni
tissimos: patrocinaberis aduersus calumniatores: uiti
ligatoresque: qui alieno nomini detrahentes glorio
las & rumusculos aucupantur. Vale Mi Domine
Mi patrone: Meum decus: et mutuo me dilige.

• L A V S D E O •

EIVSDEM ENDECASYLLABON
AD LIBELLVM.

i Curre ad dominum citus libelle.

I recta ad nitidi lares casari.

Quo nil candidius/benigniusq:

Quo nil doctius est/politiusq:

Nostras diligit hic/amatq; nugas.

Hic parrocinio suo fouebit:

Infonem:ingenuum:probum clientem.

In cuius gremio et sinu recumbens/

Frontem nec metues Catonianam:

Linguam nec metues Timonianam.

Nasutos quoq; naribus repandis/

Mordaces quoq; rictibus caninis/

Ronchos liuidulos/iocos dicaces/

Non assis facies:nihil timebis:

Tutus praesidio mei casari.

I/curre ad dominum citus Libelle.

Impressit Florentie Antonius Mischo
minus.

Anno Salutis. JM. CCCC. LXXXVIII
XIII. kalen. Ianuarias.

R E G I S T R V M

a	c	e
Ad magnificum	Et facilem	Conon dux
gilium maxime	abunde	PHILIPPVS.
bens in tertio	nis	cum poeta
est q̄ substātiū	attulerit	expositionem
re & maturare	d	f
b	Nysa	Tantū aquæ
Idem quod	sunt in	cuius crebro
dian penariū	opinionem	celeberrimum
alias peltas	do. In caria	intentionem
mis arma		hominem

